

Panteia
Research to Progress

Research voor Beleid | EIM | NEA | IOO | Stratus | IPM

KluppluZ
Speciaal voor jou

EDUX

Jeugdlezers met dyslexie

Onderzoek naar leesgedrag en voorkeuren voor leesvormen

In opdracht van

KB } nationale
bibliotheek

Henri Faun, Mandy Goes, Simone Noomen, Eva van de Sande en Jantine Steenwijk

Zoetermeer, november 2020

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de KB.

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van de KB. Panteia en de KB aanvaarden geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Achtergrond: jeugdlezers met dyslexie en aangepaste leesvormen	7
1.2 Onderzoeksdoel en -vragen	7
1.3 Onderzoeksmethode	8
1.4 Leeswijzer	9
2 Leesgedrag	10
2.1 Bibliotheekservice Passend Lezen	10
2.2 Leesplezier versus leesvaardigheid	12
2.3 Toegang tot leesmateriaal	14
3 Aangepaste leesvormen en materialen geschikt voor dyslectische jeugdlezers	18
3.1 Luisteren	18
3.2 Luisteren & lezen	21
3.3 Samen lezen	23
3.4 Aangepast leesniveau en/of vormgeving	24
3.5 Digitaal kijken & lezen	26
3.6 Boeken speciaal ontwikkeld voor jeugdlezers met dyslexie of andere leesproblemen	27
3.7 Informatieve boeken, stripboeken, tijdschriften en kranten	28
3.8 Reguliere boeken geschikt voor dyslectische jeugdlezers	30
3.9 Analyse toegevoegde waarde	30
4 Gewenste situatie	33
4.1 Aanbod	33
4.2 Toegankelijkheid	36
5 Samenvatting, conclusies & aanbevelingen	41
5.1 Leesgedrag: plezier en bevorderen vaardigheden	41
5.2 Perceptie op lezen	41
5.3 Huidig aanbod aangepaste leesvormen	42
5.4 Toegankelijkheid van aanbod	43
5.5 Gewenste situatie en aanbevelingen	44
Bijlagen	46
Bijlage 1 Respondenten	46
Bijlage 2 Onderzoek ledenbestand BPL	48
Bijlage 3 Overzicht (aangepaste) leesvormen	56

Samenvatting

In opdracht van de KB hebben Panteia, Edux en KluppluZ in de eerste helft van 2020 een onderzoek gedaan naar het leesgedrag van jeugdlezers met dyslexie in de leeftijdsgroepen 8 tot 12 jaar en 12 tot 18 jaar. Daarbij stond de volgende onderzoeksvraag centraal:

Welke vormen van (aangepast) lezen vinden kinderen en jongeren met dyslexie prettig, wat helpt hen en waarom?

Het onderzoek is uitgevoerd op basis van de volgende stappen:

1. Deskresearch,
2. Bestudering aangeleverde data door Bibliotheekservice Passend Lezen,
3. Tien expertinterviews met deskundigen,
4. Twintig interviews met kinderen met dyslexie.

Op basis van het onderzoek trekken wij de onderstaande conclusies.

Leesgedrag: plezier en bevorderen leesvaardigheden

Uit de verschillende bronnen kwam naar voren dat kinderen om verschillende redenen lezen. Aan de ene kant is er het leesplezier en aan de andere kant stimuleren begeleiders en leesconsulenten kinderen om te lezen om zo hun leesvaardigheid te bevorderen. Deze twee aspecten hangen sterk samen. Het vergroten van de leesvaardigheid heeft een positieve invloed op het leesplezier en omgekeerd: plezier in lezen leidt tot meer inzet om leesvaardigheden te bevorderen. Er zijn wel verschillen in wat de kinderen als prettige vormen van lezen ervaren en welke vormen begeleiders en leesconsulenten aanbevelen voor het bevorderen van de leesvaardigheid.

Perceptie op lezen: niet altijd plezierig, wel genieten van verhalen

Veel kinderen met dyslexie lezen niet voor hun plezier. Zij lijken weinig gemotiveerd om zelfstandig te lezen, omdat het hen veel moeite kost en ze bij hun dyslexiebegeleiding lezen als een verplichting ervaren. Een belangrijk inzicht vanuit de interviews met kinderen en jongeren is dat zij wel vaak een grote interesse in verhalen hebben: zij geven aan graag met verhalen bezig te zijn en daar ook helemaal in op te kunnen gaan.

Beoordeling aanbod aan aangepaste leesvormen: luisteren en aangepaste opmaak spreekt jeugdlezers aan

Er zijn veel verschillende aangepaste vormen van boeken beschikbaar. Met de jeugdlezers met dyslexie hebben we besproken wat hun ervaringen zijn met de verschillende vormen en welke vormen hen het meeste plezier geven. De experts, zoals dyslexiebegeleiders en leesconsulenten belichtten tijdens de interviews ook de kant van het bevorderen van leesvaardigheden.

Op basis van de beoordelingen van het leesplezier door de jeugdlezers springen boeken met een aangepaste opmaak er in positieve zin uit. Dus de leesvormen met minder tekst op één pagina en met plaatjes die de tekst ondersteunen. Ook gesproken-/luisterboeken, stripboeken en (in mindere mate) aangepaste lettergrootte bleken favoriet. Speciale dyslexielettertypes werden door zowel experts als kinderen zeer slecht beoordeeld. Deze bevindingen werden bevestigd door het onderzoek uit de deskresearch. De beoordeling van E-books en karaokeboeken verschilden sterk, ook

tussen de jeugdlezers. Dit hangt mede samen met de leeftijd en digivaardigheid van de lezers en het aanbod aan boeken via deze kanalen.

Uit het oogpunt van het bevorderen van leesvaardigheid worden samenlezen, E-books, reguliere boeken met kort tekst en plaatjes en karaokelezen het beste gewaardeerd. In deze vormen worden jeugdlezers met dyslexie namelijk het meeste gestimuleerd om zo veel mogelijk 'reguliere' teksten te lezen. Gesproken boeken en luisterboeken worden door begeleiders wel gebruikt om het plezier in verhalen te bevorderen, maar worden niet als een vervanging van zelf lezen gezien.

Toegankelijkheid: voldoende mogelijkheden via verschillende kanalen

De kinderen en jongeren met dyslexie komen op veel manieren aan hun leesmateriaal. Veelal spelen de ouders er een rol in om hen hieraan te helpen, met name bij de jongere lezers en wanneer het aangepast leesmateriaal betreft. Het is dus van belang dat ouders (en ook onderwijzers) een goed beeld hebben van welke vormen van aangepast lezen beschikbaar zijn. Daarbij is het belangrijk om goed te weten wat de voordelen van deze vormen zijn en welke vorm bij welk type lezer past. De aanwezigheid van een bibliotheek op school kan zeer bevorderend werken voor het leesgedrag. Het aanbod aan aangepast leesmateriaal is steeds beter te vinden. Vooral de toevoeging van het Makkelijk Lezen Plein wordt door experts gewaardeerd.

Gewenste situatie: wens voor uitbreiding titels aangepaste vormen

Er zijn voldoende vormen van aangepast lezen beschikbaar. De wensen van jeugdlezers zijn er vooral in het aanbod aan titels. Zowel kinderen als experts geven aan dat niet alle populaire titels of boekenreeksen in aangepaste vormen beschikbaar zijn. Tevens is er de wens voor inhoudelijk aansprekende boeken voor oudere kinderen met een laag leesniveau. Daarnaast kan er nog goed gekeken worden naar hoe het aanbod wordt geprofileerd. Sommige kinderen kunnen het als vervelend ervaren om boeken in een aparte afdeling van de bibliotheek te moeten zoeken. Dit zou stigmatiserend werken.

Samengevat blijken er dus twee hoofddoelen waar de verschillende leesvormen aan tegemoet komen. Enerzijds is dat het lezen stimuleren, anderzijds is dat het leesplezier vergroten. Uit de bevindingen blijken voor beide doelen een aantal verschillende leesvormen tegemoet te komen. Tevens kwam uit de interviews met jeugdlezers naar voren dat met name een verbreding van het titel-assortiment een belangrijke behoefte is. Als daaraan tegemoet gekomen kan worden, met oog voor passende ondersteuning in de verschillende leesdoelen, kunnen we het aanvankelijke leesplezier van kinderen met dyslexie, dat zo duidelijk uit het huidige onderzoek blijkt, behouden.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond: jeugdlezers met dyslexie en aangepaste leesvormen

Lezen is van groot belang bij de taalontwikkeling van kinderen¹. Bovendien kan het veel plezier geven. Toch is het niet voor alle kinderen even vanzelfsprekend om ontspannen een boek te lezen. Kinderen met dyslexie hebben meer moeite met lezen dan andere kinderen. Meestal wordt dyslexie gediagnosticeerd wanneer kinderen in groep 5 of 6 zitten, waarna een langdurige, intensieve leesbehandeling van maanden start. In de behandeling van dyslexie staat het maken van 'leesmeters' voorop. Het aanleren en automatiseren van de klank-tekenkoppelingen en (gedeeltes van) woorden staat hierbij centraal. Ook vóór de diagnose hebben kinderen met dyslexie meerdere keren per week extra individuele leesbegeleiding buiten de klas ontvangen. Voor kinderen met dyslexie is 'verplicht' lezen dus aan de orde van de dag.²

Het is daarom een grote uitdaging voor ouders, leerkrachten en leesbehandelaars om ervoor te zorgen dat het lezen leuk en laagdrempelig blijft. Bovenal vraagt het om veel doorzettingsvermogen en motivatie bij het kind. Er zijn verschillende (aangepaste) leesvormen die lezers met dyslexie kunnen helpen om te lezen en hun leesvaardigheden te verbeteren. Mede door de toenemende digitalisering worden die door steeds meer organisaties aangeboden. Zo is er de Bibliotheekservice Passend Lezen (BPL) met een breed aanbod aan boeken in aangepaste vorm, zoals gesproken boeken, karaokeleesboeken, en jumboletterboeken. Bijna de helft van de leden van BPL bestaat uit kinderen (0-18) met dyslexie. Van deze leden is bekend dat een groot deel niet of nauwelijks gebruik maakt van het lidmaatschap³.

1.2 Onderzoeksdoel en -vragen

Om een beter zicht te krijgen op het leesgedrag van kinderen met dyslexie en de wensen voor en behoeften aan (aangepaste) leesvormen heeft de KB aan Panteia, Edux en KluppluZ gevraagd om een onderzoek dat hier inzicht in geeft. Om aan dit doel tegemoet te komen, zijn zowel experts als kinderen met dyslexie bevraagd over hun leesgedrag en leeswensen. Met dit mixed-method design kunnen directe aanknopingspunten worden gevonden om het aanbod en de aanbestedingsvorm door BPL beter af te stemmen op de wensen en behoeften van kinderen met dyslexie.

De centrale onderzoeksvraag is dan ook:

Welke vormen van (aangepast) lezen vinden kinderen en jongeren met dyslexie prettig, wat helpt hen en waarom?

Op basis van deze centrale onderzoeksvraag hebben we enkele subvragen geformuleerd, die bijdragen aan de beantwoording van de hoofdvraag. Dit zijn de volgende vragen:

1. Wat is het feitelijke leesgedrag van de kinderen met dyslexie?
2. Wat is de perceptie van de kinderen met dyslexie op lezen?

¹ Dit blijkt uit verschillende onderzoeken, zie bijvoorbeeld: <https://pro.debibliotheekopschool.nl/dam/netwerk%20en%20beleid/20141216%20-%20Factsheet%20Meer%20lezen,%20beter%20in%20taal%20-%20v3.pdf>

² Leij, A. van der. (2016) Dit is dyslexie. Achtergrond en aanpak. Houten: LannooCampus.

³ Volgens opgave van BPL.

3. Wat zijn de ervaringen van kinderen met dyslexie met het aanbod aan (aangepaste) leesvormen?
4. Hoe beoordelen kinderen met dyslexie en experts het aanbod aan (aangepaste) leesvormen?
5. Welke wensen voor verbetering hebben de kinderen met dyslexie en experts, voor zowel het aanbod als de wijze van aanbieden van aangepaste leesvormen?

Afbakening

We hebben de scope van het onderzoek als volgt afgebakend:

- Het gaat om 'vrij lezen', voor het plezier, dus niet om verplichte studieboeken van school.
- De focus ligt op 8 tot 18-jarigen met nadruk op 8 tot 12-jarigen.
- Er zijn zowel leden als niet-leden van BPL in het onderzoek betrokken.

1.3 Onderzoeksmethode

Het onderzoek is uitgevoerd in de volgende stappen:

1. **Deskresearch:** Er zijn verschillende stukken over dyslexie en het aanbod aan aangepaste leesvormen bestudeerd. De opgedane kennis is gebruikt bij de vervolgstappen en als input voor dit rapport.
2. **Bestudering aangeleverde data door BPL:** Begin 2020 heeft BPL een analyse gemaakt van het eigen ledenbestand per 1 januari 2020 en van de uitleendata van kalenderjaar 2019. Daarbij is gefilterd op klanten met dyslexie als leesbeperking. De uitkomsten van deze analyse hebben we meegenomen in dit rapport. De volledige analyse is opgenomen in een bijlage bij dit rapport.
3. **Tien expertinterviews met deskundigen:** We hebben met verschillende deskundigen gesproken die beroepshalve met kinderen met dyslexie te maken hebben. Dit waren:
 - 2 Algemene deskundigen, met goed zicht op het (lees)gedrag van kinderen met dyslexie (onderzoeker en dyslexiespecialist).
 - 1 Leerkracht uit het basisonderwijs.
 - 1 Dyslexiebegeleider uit het basisonderwijs.
 - 3 Remedial teachers⁴.
 - 3 Leesconsulenten⁵.

Een meer gedetailleerde beschrijving van deze respondenten is opgenomen in bijlage 1.

4. **Twintig interviews met kinderen met dyslexie:** Er is een gevarieerde groep kinderen met dyslexie gesproken over hun leesgedrag en leesvoorkeuren. De gesproken kinderen zijn in drie groepen in te delen:
 - a. Acht kinderen van 8-12 jaar oud, die lid zijn van BPL.
 - b. Acht kinderen van 8-12 jaar oud, die niet lid zijn van BPL.
 - c. Vier jongeren van 12-18 jaar oud, die lid zijn van BPL.

De kinderen zijn door middel van videobelgesprekken geïnterviewd. Indien gewenst, was een van de ouders aanwezig. Doordat de kinderen vanuit verschillende invalshoeken benaderd zijn, is er aanzienlijke landelijke spreiding. Een overzicht van de kenmerken van de geïnterviewde kinderen is opgenomen in bijlage 1.

⁴ Een remedial teacher (ook: rt'er) (uit het Engels letterlijk een leraar die verbetert) verleent hulp aan leerlingen met leerproblemen of gedragsstoornissen.

⁵ Expert in leesbevordering die kinderen op de basisschool, hun ouders en de leerkrachten helpt om leesplezier te stimuleren.

1.4 Leeswijzer

In dit rapport beschrijven wij telkens de inzichten vanuit twee perspectieven: dat van de gesproken experts en dat van de kinderen zelf.

Na bovenstaande inleiding gaan wij in hoofdstuk 2 in op het leesgedrag van kinderen. Dit doen wij allereerst op basis van enkele inzichten uit het ledenbestand van BPL, vervolgens gaan wij nader in op de afweging tussen het leesplezier en de toegevoegde waarde voor de leesvaardigheden. Ook schetsen wij de wijzen waarop kinderen toegang krijgen tot het leesmateriaal.

In hoofdstuk 3 gaan wij dieper in op de verschillende aangepaste leesvormen. Daarbij geven wij eerst een overzicht van de vele verschillende beschikbare vormen. Hierbij belichten wij telkens de voor- en nadelen voor het leesplezier en de bevordering van de leesvaardigheden.

In hoofdstuk 4 gaan we dieper in op welke ruimte zowel de experts als de kinderen zien voor het aanbod aan aangepaste leesvormen en de beschikbaarheid van de leesvormen.

In hoofdstuk 5, ten slotte, vatten we de belangrijkste conclusies samen en geven we enkele aanbevelingen.

2 Leesgedrag

In dit hoofdstuk gaan we in op het leesgedrag van jongeren met dyslexie. Allereerst bekijken we hiervoor enkele gegevens van het ledenbestand en het leengedrag van de leden van Bibliotheekservice Passend Lezen (paragraaf 2.1), vervolgens behandelen we de input vanuit de interviews met experts en de gesprekken met kinderen. Daarbij gaan we achtereenvolgens in op het leesplezier (paragraaf 2.2), de gebruikte leesvormen (paragraaf 2.3) en de manieren waarop de kinderen leesmateriaal verkrijgen (paragraaf 2.3).

2.1 Bibliotheekservice Passend Lezen

Bibliotheekservice Passend Lezen (BPL) is de bibliotheek die exclusief is ingericht voor mensen met een leesbeperking. BPL richt zich op mensen bij wie het gewone lezen niet (meer) gaat. Naast mensen met een visuele beperking (blinden en slechtzienden) kunnen ook mensen met dyslexie, afasie, een cognitieve beperking of een motorische beperking gebruik maken van BPL.⁶ Door het bieden van aangepaste leesvormen en naar andere vormen omgezet werk stelt BPL deze doelgroepen in staat om te lezen en biedt hen ondanks hun beperking toegang tot literatuur en informatie.

Binnen BPL is er aanbod dat zich specifiek richt op lezers tot 18 jaar. Dat is samengebracht onder de naam 'Superboek'. Een lidmaatschap hiervoor is gratis voor kinderen tot 18 jaar. Ook organisaties zoals (zorg)instellingen, scholen en bibliotheken kunnen lid worden van BPL om hun cliënten/leerlingen toegang te geven tot het aanbod.

Ledenbestand en leengedrag lezers met dyslexie⁷

Ongeveer de helft van alle leden van BPL heeft 'dyslexie' als voornaamste reden opgegeven bij de inschrijving (50,7%). Op 1 januari 2020 waren dit in totaal 23.515 leden met dyslexie als hun (primaire) leesbeperking. Van deze leden met dyslexie was 84% jonger dan 18 jaar. In totaal waren er dus 19.772 jeugdleden met dyslexie. Een klein gedeelte van deze leden is lid geworden via 'de Bibliotheek op school'⁸, namelijk 543.

In 2019 hebben 10.982 leden met dyslexie bij elkaar 139.513 uitleningen bij BPL gedaan, ofwel gemiddeld zes uitleningen per lid (tabel 2.1). Dat betekent dat meer dan de helft van de leden met dyslexie (namelijk 12.533) geen materiaal heeft geleend. Bij elkaar zijn lezers met dyslexie goed voor 10% van alle uitleningen. Aangezien de helft van de leden van BPL dyslexie als leesbeperking heeft opgegeven, betekent dit dat leden met een andere leesbeperking relatief veel meer lenen.

Jeugdleden lenen over het algemeen minder vaak dan de volwassen leden (tabel 2.1). Minder dan de helft van het totaal aantal uitleningen wordt door jeugdleden met

⁶ https://www.kb.nl/sites/default/files/docs/20200114_beleidskader_aangepast_lezen_2019-2022_met_gecorrigeerd_cijferoverzicht.pdf

⁷ De inhoud van deze paragraaf is gebaseerd op een onderzoek van het eigen ledenbestand door BPL. Een volledig overzicht van alle uitkomsten uit dit onderzoek is opgenomen in bijlage 2. De gegevens komen ook terug in het jaarverslag van BPL. Dit is te vinden via:

<https://www.passendlezen.nl/iguana/uploads/file/Documentatie/jaarverslag20192PMB.pdf>

⁸ Met de Bibliotheek op school slaan onderwijs, bibliotheek en gemeente de handen ineen om kinderen en jongeren te stimuleren om meer te lezen en hen te leren beter en verstandiger om te gaan met internet, sociale media en games. De Bibliotheek helpt op basisscholen en middelbare scholen hiermee door de inzet van deskundige lees/mediaconsulenten, met inspirerende boeken en met een goede digitale lees- en leeromgeving.

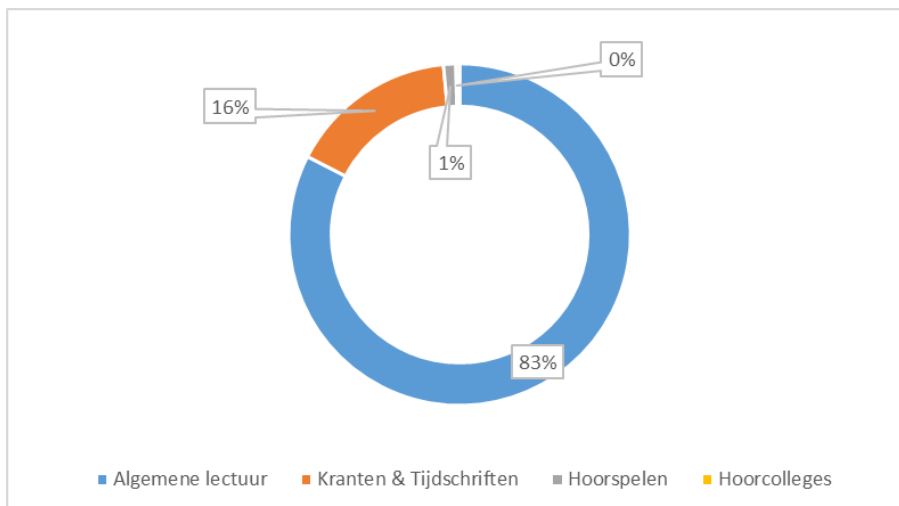
dyslexie gedaan. Van de 139.513 uitleningen waren er namelijk 67.074 door jeugdleden gedaan. Dit is 48%. Doordat er meer jeugdleden dan volwassen leden zijn, is het aantal uitleningen per lid gemiddeld een stuk lager voor jeugdleden dan volwassen leden. Gemiddeld lenen de jeugdleden ongeveer drie keer per jaar. Dit loopt op tot gemiddeld 63 uitleningen in 2019 door 80-plussers. In het algemeen geldt dus: hoe ouder het lid, hoe meer uitleningen. Een logische verklaring hiervoor is dat een lidmaatschap voor kinderen gratis is en voor volwassenen niet. Volwassenen hebben dus wellicht meer motivatie om optimaal gebruik te maken van hun lidmaatschap. Het is echter niet bekend in hoeverre er ook andere factoren meespelen voor de jeugdleden.

Tabel 2.1 Leengedrag dyslectische leden naar leeftijd

Leeftijdsgroepen	Aantal leden met dyslexie	Aantal uitleningen	Aandeel uitleningen	Gemiddeld aantal uitleningen per lid
0 t/m 17 jaar	19.772	67.074	48%	3,4
18 t/m 64 jaar	3.511	56.660	41%	16,1
65 jaar en ouder	225	15737	11%	134
Onbekend	7	42	0%	6
Totaal	23.515	139.513	100%	5,9

Uitgesplitst naar lectorsoort, blijkt algemene lectuur het overgrote deel van de uitleningen uit te maken, namelijk 115.153 uitleningen ofwel 83% (figuur 2.1). De overige uitleningen betreffen vooral kranten en tijdschriften. Het onderzoek door BPL voorziet hierbij niet in een uitsplitsing tussen jeugd- en volwassen leden.

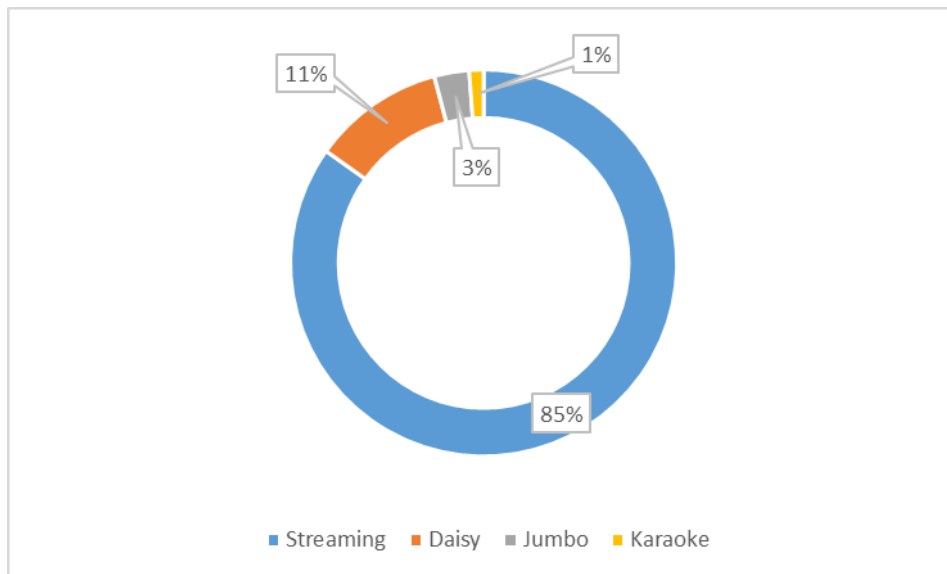
Figuur 2.1 Verdeling uitleningen naar lectorsoort

Qua leesvorm is streaming het meest populair: 85% van de uitleningen betreft streaming (118.037 uitleningen, figuur 2.2). Dit wordt gevolgd door Daisy (dc/cd, 11%, 15.746 uitleningen), Jumboletter (3%, 4.055 uitleningen) en karaokelezen (1%, 1.670 uitleningen).

Figuur 2.2 Verdeling uitleningen naar leesvorm

2.2 Leesplezier versus leesvaardigheid

Uit de analyse van het ledenbestand van BPL is te zien dat kinderen met dyslexie relatief weinig lenen. Daarom gaan we in dit hoofdstuk nader in op het leesgedrag van kinderen met dyslexie. Daarbij zien we vanuit de gesprekken dat er twee overkoepelende doelen zijn die het leesgedrag beïnvloeden:

1. Lezen voor het plezier, c.q. ontspanning.
2. Lezen om de leesvaardigheden te bevorderen.

Beide vormen van lezen hebben invloed op het gebruik van materiaal en de perceptie op het lezen.

In de gesprekken met experts en kinderen zijn we telkens allereerst ingegaan op het plezier dat kinderen met dyslexie in lezen hebben en de motivatie die ze hebben om te lezen. Daarbij stond centraal welke vorm van lezen de kinderen het aangenaamst vinden om bij lezen voor ontspanning te gebruiken. Ook is de kinderen gevraagd in welke mate de aangepaste vormen hen helpen bij het lezen

De gesprekken met de experts voegen daaraan de dimensie toe van het lezen ter bevordering van leesvaardigheden aan. Vanuit hun professionele ervaring met het begeleiden van kinderen met dyslexie hebben zij verschillende vormen van (aangepast) lezen beoordeeld, inclusief de bijdrage die deze vormen hebben voor het ontwikkelen van leesvaardigheden.

In de beoordeling van de leesvormen in het volgende hoofdstuk gaan we telkens in op de beoordeling van de leesvorm op zowel het gebied van leesplezier, als op het gebied van het bevorderen van de leesvaardigheid. Hieronder gaan we allereerst in op het algemene beeld van leesplezier en leesvaardigheid.

Leesplezier

De kinderen werd gevraagd om hun leesgenot uit te drukken in een rapportcijfer van 1 tot en met 10. Deze vraag beantwoordden ze gemiddeld met het cijfer 5 (tabel 2.4). Daarbij valt wel de enorme variatie aan scores daaromheen op. Zoals verwacht, lijkt de hoeveelheid die kinderen lezen samen te hangen met de mate van dyslexie.

Sommige kinderen gaven aan al in groep drie gediagnosticeerd te zijn met dyslexie, in andere gevallen was er sprake van een lichte vorm van dyslexie die (mede daardoor) ook veel later ontdekt is. Ouders geven aan dat het lezen voor kinderen met (ernstige) dyslexie een hele opgave is en veel energie kost, zeker na een dag school en het maken van huiswerk. Lezen wordt door deze kinderen als een onwelkome verplichting ervaren.

Tabel 2.4 Indicatie van leesgedrag kinderen op basis van hun eigen evaluaties (range van minimum tot maximum tussen haakjes weergegeven)

Groep	Leeftijd Gemiddelde (range)	Hoe graag lees je een boek? ¹ gemiddelde (range)	Hoe graag luister je een boek? ² gemiddelde (range)	hoe moeilijk vind je lezen? ³ gemiddelde (range)	hoe veel minuten lees je per week? ⁴ gemiddelde (range)
8 – 12 jaar, niet lid van BPL	10,5 (9-12)	5,2 (1-8)	6,4 (3-9)	5 (3-8)	146 (15 – 225)
8 – 12 jaar, wel lid van BPL	10,5 (8-12)	5,3 (3-8)	8,75 (8-9,5)	7 (5-9)	221 (120 – 390)
12-18 jaar, wel lid van BPL	14 (12-17)	5,6 (1-8)	9,0 (8-9,5)	5 (3-7,5)	414 (350 – 525)

1: antwoorden op een schaal van 1-10. 1: niet graag, 10: heel graag
 2: antwoorden op een schaal van 1-10. 1: niet graag, 10: heel graag
 3: antwoorden op een schaal van 1-10. 1: zeer gemakkelijk, 10: zeer moeilijk
 4: De hoeveelheid minuten per week dat een kind leest werd in enkele gevallen onduidelijk beantwoord. Cijfers zijn daarom een grove indicatie en dienen met voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

Uit de interviews blijkt dat kinderen met dyslexie over het algemeen graag verhalen meekrijgen en graag met verhalen bezig zijn.

“Als ik in een boek zit, dan wil ik er niet meer uit eigenlijk.”

- Kind van 10 jaar

Opvallend was dat er een aanzienlijk aantal kinderen was dat overtuigend aangaf in de vrije tijd graag met verhalen bezig te zijn, soms ook los van het (technisch) lezen en het verplicht oefenen daarmee. Van daaruit kwam de vorm luisterboeken (en/of gesproken boeken) vaak al snel aan bod in de gesprekken, omdat die vorm van lezen geen beroep doet op de technische leesvaardigheden en daarmee bij uitstek ontspannend is. Deze vorm werd vaak op eigen initiatief door de kinderen genoemd. Daarom werd daar in een vervolgvraag -waar mogelijk- ook een indicatie van waardering op gevraagd. In tabel 2.4 is duidelijk te zien dat deze vorm overwegend heel hoog scoort.

Leesvaardigheid

Er is een samenhang tussen leesplezier en leesvaardigheid⁹. Het uiteindelijke doel van leesbegeleiders en remedial teachers op school is om kinderen zo veel mogelijk te stimuleren om zelf te lezen. Het stimuleren van het leesplezier is daarbij een belangrijke drijfveer. De ondervraagde experts signaleren dat kinderen met dyslexie vaak alleen lezen wat ze moeten lezen van school, begeleiders of ouders. De reden die bijna alle experts noemen, is dat kinderen vaak veel frustratie ervaren bij het lezen

⁹ Zie: Nielen, T. en Bus, A. (2016) Onwillige lezers: onderzoek naar redenen en oplossingen. Delft: Stichting Lezen Reeks - Deel 26.

vanwege de moeite die zij hiermee hebben. Het leesplezier is door deze frustratie niet meer aanwezig, waardoor zij lezen zoveel mogelijk willen ontwijken. Uit onderzoek blijkt dat er hierdoor een vicieuze cirkel kan ontstaan: doordat kinderen niet gemotiveerd zijn om te lezen, lezen zij minder. Doordat ze minder lezen trainen zij hun leesvaardigheid niet. En doordat hun leesvaardigheid achter blijft, blijven zij beperkt tot niet gemotiveerd om meer te lezen¹⁰. Uiteraard is ook het omgekeerde het geval: er zijn kinderen met dyslexie die wel gemotiveerd zijn om te lezen. Deze motivatie is het aanknopingspunt om meer te lezen en daarmee ook de leesvaardigheden te bevorderen.

"Voor hun plezier lezen ze niet, want het kost hen te veel moeite en het is te frustrerend."

- Leesconsulent

Ook een aantal kinderen gaf aan dat het technisch lezen hen grote inspanning kost, wat ertoe leidt dat ze het verhaal minder goed kunnen volgen en minder betrokken kunnen zijn. Met name bij de kinderen met zwaardere vormen van dyslexie kwam dit bij zowel de experts als de kinderen zelf ter sprake. Bij lichtere vormen van dyslexie was dit ook regelmatig het geval, maar er was duidelijkere variatie merkbaar. Hierbij was een opvallende bevinding, dat de kinderen vaak aangaven dat het laatste boek dat zij gelezen hadden, in veel gevallen een regulier boek bleek te zijn (zeker in de groep niet BPL-leden). Deze bevinding impliceert dat er wel degelijk dyslectische kinderen zijn die, ondanks dat zij bekend zijn met aangepaste vormen die het lezen ondersteunt, toch zelf nog regelmatig kiezen voor een regulier boek. Van de kinderen die niet lid waren van BPL, gaf zelfs een meerderheid aan een voorkeur te hebben voor het lezen van een regulier boek. Een duidelijke onderbouwing hiervoor konden zij niet altijd geven. De kinderen leken met name niet overtuigd van het nut, het gemak of de extra voordelen van de aangepaste leesvormen. De BPL-leden gaven daarentegen geen enkele keer aan de voorkeur te geven aan een gewoon boek.

2.3 Toegang tot leesmateriaal

De beschikbaarheid van leesmateriaal blijkt een positieve invloed te hebben op de hoeveelheid die kinderen lezen¹¹. Een goede toegang tot leesmateriaal is daarmee ondersteunend aan de motivatie om te lezen, het leesplezier en daarmee de ontwikkeling van leesvaardigheden. Er zijn vele manieren voor kinderen om toegang te hebben tot boeken. Kinderen kunnen boeken kopen (c.q. krijgen), maar ook lenen via de openbare bibliotheek, BPL, jeugdbibliotheek en er zijn online verschillende manieren om aan leesmateriaal te komen. Een goed gebruikte plek om aan boeken te komen is ook de Bibliotheek op school.¹² Voor kinderen in het middelbaar onderwijs is dit de mediatheek van school. Meerdere van de gesproken experts geven aan dat deze functie op scholen goed werkt en ook uit de literatuur blijkt dat de aanwezigheid van

¹⁰ Zie: Nielen, T. en Bus, A. (2016) Onwillige lezers: onderzoek naar redenen en oplossingen. Delft: Stichting Lezen Reeks - Deel 26.

¹¹ Zie: Nielen, T. en Bus, A. (2016) Onwillige lezers: onderzoek naar redenen en oplossingen. Delft: Stichting Lezen Reeks - Deel 26.

¹² De Bibliotheek op school is een samenwerking tussen het onderwijs, de bibliotheek en de gemeente, met als doel de aandacht voor leesplezier en mediawijsheid te bevorderen. Om scholen te ondersteunen bij deze doelen, worden (kleine) bibliotheken ingericht op school waar kinderen hun boeken kunnen lenen en worden lees/mediaconsulenten ingezet voor de ondersteuning hierbij. Zie <https://www.debibliotheekopschool.nl/home.html>

de Bibliotheek op school bevorderend werkt voor het leen- en leesgedrag van kinderen.¹³

De genoemde voordelen van de Bibliotheek op school zijn: de actuele collectie boeken, de laagdrempeligheid, de ondersteuning van de leesconsulent, de langere leentermijn en het niet afhankelijk zijn van ouders. Dit laatste is vooral van belang voor het deel van de doelgroep dat dyslectische ouders heeft. Ouders zijn dan zelf vaak niet gemotiveerd om te lezen en stimuleren daarmee ook hun kinderen minder.

De bibliotheken worden ook door de kinderen met dyslexie veelal gebruikt voor het lenen van reguliere leesboeken. Een enkeling leent hier ook wel eens een luisterboek. Kinderen benoemen dat zij het fijn vinden dat de boeken in de bibliotheek gecategoriseerd zijn op thema en/of leesniveau. Het merendeel van de kinderen vindt het prettig dat zij de boeken fysiek in hun handen kunnen hebben tijdens hun zoektocht naar een leuk boek. Ze bekijken de kaft, bladeren door het boek (waarbij ze de plaatjes en het lettertype in het boek bekijken) en lezen (soms) de kافتtekst. Op basis hiervan kiezen zij hun boek.

De geïnterviewde kinderen met een BPL-lidmaatschap maken over het algemeen ook gebruik van deze service. Ten slotte wordt ook door een enkel kind een digitale vindplaats genoemd, zoals de Storytell-app of de online Bibliotheek-app. Diverse kinderen met een BPL-lidmaatschap, maken zowel gebruik van het BPL aanbod, als van andere aanbieders (zoals de online Bibliotheek-app).

Opvallend is dat, ongeacht de vindplaats, de (met name jongere) kinderen afhankelijk lijken van hun ouders voor wat en hoe zij lezen. Sommige ouders maken een voorselectie van het boekenaanbod voor hun kind of kiezen de boeken zelf uit voor hun kind. Ook de ouders zijn bevraagd op hun vindplaatsen voor boeken, en hoe zij in aanraking zijn gekomen met BPL. Vaak krijgen ze adviezen en tips vanuit de leesbegeleiding van hun kind, school en/of de bibliotheek. Deze ouders blijken dus wel een actieve rol te spelen bij het vinden van leesmateriaal voor hun kinderen. De experts zien echter dat dit niet altijd het geval is.

Aangepaste leesvormen

Naast de vraag waar de kinderen doorgaans hun leesmateriaal vandaan halen is er ook specifiek ingezoomd op de beschikbaarheid van aangepaste leesvormen. Waar de meeste experts daarbij naar verwijzen, is de positieve verandering die heeft plaatsgevonden in de toegankelijkheid van bibliotheken, met onder andere de Bibliotheek op school en het Makkelijk Lezen Plein. Door deze veranderingen is het voor kinderen in het algemeen eenvoudiger om aan boeken te komen en geldt dit ook specifiek voor aangepaste of speciaal ontwikkelde boeken voor kinderen met dyslexie.

"In bibliotheken was het aanbod eerst weggestopt in een hoekje. Dat is verbeterd! Zeker voor kinderen van de basisschool is er echt meer aanbod, staat het meer vooraan en is het beter vindbaar."

- Dyslexiebegeleider

¹³ Zie: Aa, W. van der, Faber, J. en Geervers, M. (2016) Aangepast Lezen en MLP in de Bibliotheek op school: Een vervolgpilot van de KB. Uitgevoerd door Bibliotheek Den Bosch en ProBiblio, en: Nielen, T. en Bus, A. (2016) Onwillige lezers: onderzoek naar redenen en oplossingen. Delft: Stichting Lezen Reeks - Deel 26.

Wel worden er door de verschillende experts kanttekeningen geplaatst bij deze positieve ontwikkelingen. Zo vinden de experts het van belang dat lezers met dyslexie in bibliotheken actief advies en/of toelichting krijgen bij aangepaste leesvormen. Er moet niet het idee ontstaan dat het voldoende is om alleen aanduidingen van het MLP en eventueel apart geplaatste boeken te bieden. Experts voorzien dan namelijk dat de behoeften van lezers met dyslexie te weinig specifiek geadresseerd worden. De gesproken experts signaleren namelijk dat ouders en leerkrachten veelal gebrekkige kennis van het aanbod hebben. Ook de kinderen en hun ouders erkennen dit. Veel ouders en leerkrachten weten weinig af van de mogelijkheden die er voor kinderen met dyslexie zijn. Zowel ouders als leerkrachten zijn hierin sterk afhankelijk van de adviezen en tips van de leesbegeleiding van hun kind, school en/of de bibliotheek.

Daarnaast moeten bibliotheken zich ervan bewust zijn dat niet alle kinderen een apart MLP fijn vinden. Wanneer kinderen boeken moeten zoeken in een apart gedeelte van de bibliotheek, kan dit als een 'stempel' (c.q. stigmatiserend) worden ervaren. Kinderen geven aan dat zij hier liever niet gezien willen worden. Overigens waren niet alle kinderen bekend met het MLP en wisten ze niet of er bij hun lokale bibliotheek een afdeling is met boeken voor kinderen met dyslexie. Ook benoemen sommige kinderen dat het aanbod hier beperkt is.

"Er is ook een Makkelijk Lezen Plein, maar daar wil ik eigenlijk niet staan. Ik wil niet laten merken dat ik dyslexie heb. Ik wil niet anders behandeld worden."

- Kind van 11 jaar

Ten slotte is een aantal experts van mening dat de vindbaarheid van aantrekkelijke of aangepaste boeken in winkels niet altijd goed is. Het aanbod is online veelal beter vindbaar.

BPL

In het kader van de vindbaarheid is in de interviews gevraagd naar de meningen over BPL. De gesproken kinderen die lid zijn van BPL zijn op de service gewezen door de leesbegeleiding of school, of zij kwamen BPL tegen in een folder of flyer. In een enkel geval hebben ouders de service zelf gevonden in hun zoektocht naar aangepast leesaanbod voor hun kind. Ook één van de jongeren geeft aan zelf actief op zoek te zijn gegaan naar aangepast leesaanbod.

De acht BPL gebruikers in de leeftijdsgroep 8-12 jaar maken zelf beperkt gebruik van de service. Meestal zijn het de ouders die de boeken voor hen (voor)selecteren of hen helpen bij het zoeken. Als deze kinderen zelf gebruik maken van BPL, is het door middel van de app. De website van BPL wordt door de meeste kinderen en ouders als onduidelijk en niet gebruiksvriendelijk ervaren, doordat de site veel tekst en kleine letters bevat. Tevens zien ze niet in één oogopslag waar ze moeten zijn voor de kinderboeken. De site is zodanig ingericht, dat gebruikers vooraf goed moeten weten welke boeken ze willen zoeken. Ouders geven aan dat het hen veelal wel lukt om op titel en/of schrijver te zoeken, maar dat het lastiger is om een boek te zoeken als ze nog niet precies weten wat ze zoeken. Enkele ouders en één van de jongeren geven aan dat de zoekfunctie niet altijd goed en gemakkelijk werkt. De zoekfilter is te 'streng', waarbij kleine spelfouten ertoe leiden dat een titel niet wordt gevonden.

Van de vier BPL gebruikers in de leeftijdsgroep 12-18 maken er twee gebruik van de website. Zij kunnen hun boeken hier goed vinden, al geven zij wel aan dat er een lange lijst boeken verschijnt zodra een zoekopdracht is gegeven. Het zoeken van een leuk boek kost hierdoor soms wel veel tijd. Een van de jongeren benoemt in haar keuze voor een boek ook gebruik te maken van de beoordelingen van andere kinderen, de aanbevelingen van boeken met dezelfde schrijver of hetzelfde genre en de BPL nieuwsbrief. Eén van de jongeren verkiest qua gebruikersgemak de website boven het gebruik van de app. Alle vier de BPL gebruikers in de leeftijdsgroep 12-18 maken zelfstandig gebruik van de app van BPL. Zij geven aan dat zij hun boeken hier goed kunnen vinden. Gesproken boeken worden zowel gedownload als online geluisterd. Als nadelen worden genoemd dat het downloaden van de gesproken boeken soms lang duurt en dat de gesproken boeken veel opslagruimte in beslag nemen. Twee jongeren benoemen dat het prettig is dat er bij BPL ook buitenlands aanbod beschikbaar is (Frans en Engels) en dat er ook hoorcolleges beschikbaar zijn.

Van de acht geïnterviewde kinderen zonder BPL-lidmaatschap kent geen enkel kind (noch hun ouders) BPL. Bij een eerst kennismaking met de website geven de meeste van hen aan dat de site er voor kinderen onaantrekkelijk en niet duidelijk uitziet.

3 Aangepaste leesvormen en materialen geschikt voor dyslectische jeugdlezers

In dit hoofdstuk bespreken we de verschillende soorten aangepaste leesvormen voor jeugdlezers¹⁴. Per leesvorm sommen we allereerst de verschillende varianten van verschillende aanbieders op. Nadere beschrijvingen van deze verschillende varianten zijn opgenomen in bijlage 3. Per leesvorm gaan we vervolgens in op het ervaren leesplezier en de toegevoegde waarde voor het bevorderen van de leesvaardigheid. In de concluderende paragraaf 3.9 gaan we in op de vormen die het best worden beoordeeld op toegevoegde waarde voor leesplezier en het bevorderen van leesvaardigheid.

De experts zijn ook bevraagd op welke leesvormen lezers met dyslexie het meest gebruiken. Bij deze verschillende leesvormen hebben we besproken wat volgens hen het nut is van het gebruik ervan. Ook aan de kinderen is gevraagd met welke leesvormen zij bekend zijn, welke zij gebruiken en hoe zij deze leesvormen ervaren.

In zowel de gesprekken met experts als met kinderen is geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende aanbieders/merken van aangepaste leesvormen. We zijn vooral ingegaan op de toegevoegde waarde van de vormen in het algemeen. Daarbij is dus, bijvoorbeeld, niet specifiek ingegaan op de kenmerken van de gesproken boeken van BPL versus andere audioboeken. Wat overigens opvalt, is dat kinderen het lastig vinden om zelf actief voorbeelden van leesvormen te noemen. Kinderen met een BPL lidmaatschap kennen veelal vooral de leesvormen die vanuit BPL worden aangeboden, maar ook hier moest vaak actief op worden doorgevraagd voordat ze die vormen benoemden. Veel kinderen kennen de verschillende leesvormen wel, maar zijn zich er niet direct bewust van.

3.1 Luisteren

Een eerste aangepaste leesvorm is de beschikbaarheid van het boek in audiovorm. De oorsprong van deze vorm ligt in het bibliotheekwerk voor blinden, omdat bleek dat brailleboeken niet voor alle blinde mensen geschikt waren. Inmiddels groeit deze markt gestaag en maken mensen met en zonder leesbeperking er gebruik van.

Boeken die in luistervorm gelezen kunnen worden zijn via het bibliotheekwerk op de volgende manieren en varianten beschikbaar voor dyslectische jeugdlezers:

- Superboek audiolezen (BPL).
- Daisyroms.
- Luisterboek op CD/Digitaal.
- Online Bibliotheek-app.

Daarbij kan worden opgemerkt dat het aanbod via BPL alleen beschikbaar is voor leden, dus specifiek voor mensen met een leesbeperking. De overige vormen zijn te koop en te leen voor het brede publiek met en zonder leesbeperking.

Er zijn overigens verschillen tussen zogeheten gesproken boeken die beschikbaar zijn binnen BPL en de overige luisterboeken. Zo worden de gesproken boeken van BPL voorgelezen door een menselijke stem met neutrale intonatie zodat de luisteraar zijn

¹⁴ De informatie over de verschillende leesvormen is grotendeels gebaseerd op: Knuttel, E. & Wesseling, D. (2020). Overzicht materialen voor kinderen met leesproblemen (2020). In opdracht van KB.

eigen beeld, mening en verhaal bij en over het boek kan vormen. Ook kunnen gesproken boeken sneller of langzamer worden afgespeeld zonder dat de kwaliteit van de stem vermindert en worden afbeeldingen soms door middel van beeldbeschrijvingen voorgelezen. Door een speciale structuur (DAISY) kan in gesproken boeken gemakkelijk genavigeerd worden naar een volgend hoofdstuk, paragraaf of pagina. Hiervoor is wel speciale (gratis) software nodig.

Gebruik en toegevoegde waarde

Uit de gesprekken met de kinderen komt naar voren dat alle kinderen het luister- of gesproken boek kennen. Een groot deel van de kinderen geeft ook aan regelmatig een luister- of gesproken boek te gebruiken. De populariteit van deze vorm blijkt ook uit het leengedrag bij BPL: de meerderheid van de uitleningen betreft de audiovorm via streaming en/of Daisy. Enkele jongeren uit de onderzoeksgroep 12-18 jaar geven aan dat zij soms ook boeken voor hun boekenlijst op deze manier 'lezen'. Kinderen ervaren het luisteren van een luister- of gesproken boek als ontspanning. Diverse kinderen geven bovendien aan dat zij het prettig vinden dat zij tegelijkertijd iets anders kunnen doen (schilderen, kleuren, haken). Als grootste voordeel noemen de kinderen dat zij door het luisteren van een luister- of gesproken boek het verhaal kunnen volgen en hier in op kunnen gaan, zonder hier zelf moeite voor te hoeven doen. Wanneer zij een 'normaal' boek lezen belemmert het moeizame technisch lezen hun verhaalbegrip en verhaalbeleving. Bij luister- of gesproken boeken is hier geen sprake van. Sommige kinderen geven aan dat zij het gehoorde verhaal in hun hoofd visualiseren, net als bij een film.

*"Dan hoef je niet te denken: "Wat heb ik nou eigenlijk gelezen"?
Normaal moet ik teksten twee keer lezen, een keer voor technisch
lezen en dan nog een keer voor te begrijpen waar het over gaat.
Met luisterboeken kun je gewoon ontspannen. Je hoort het verhaal
en dat kun je meteen opslaan in je geheugen."*

- Kind van 11 jaar

Er zijn ook kinderen die eerst het verhaal luisteren en vervolgens het boek lezen. Dat geeft houvast bij het lezen van het boek, omdat ze dan al een beeld hebben waar het boek over gaat. Ook draagt het luisterboek volgens enkele kinderen bij aan het vergroten van hun woordenschat.

Hoewel deze vorm vaak de voorkeur blijkt te hebben, worden er ook meerdere nadelen benoemd. Deze nadelen zitten voornamelijk aan het technische aspect: de noodzaak van een middel om het luister- of gesproken boek af te spelen (telefoon, tablet, iPad, Daisy Lezer, cd, etc.), technische ongemakken (haperingen, vastlopen, niet terugvinden waar je was met luisteren, lange downloadtijd, veel ruimte nodig, etc.), tempo (een te langzame of te snelle spreker) en het stemgebruik van sommige luister- of gesproken boeken (onprettige klanken of intonatie).

"Soms stop ik met luisteren omdat ik de stem zo irritant vind."

- Kind van 11 jaar

Vanuit het perspectief van het bevorderen van de leesvaardigheid is de grootste toegevoegde waarde van luisteren naar verhalen het verhaalbewustzijn en de luistervaardigheid stimuleren. Daarnaast draagt het luisteren naar verhalen namelijk ook bij aan woordherkenning, woordenschatverbreding en kennis van zinsopbouw en grammatica. Deze positieve invloeden worden gestimuleerd door de afwezigheid van leesfrustraties. Bovendien kan het bevorderen van de verhaalbeleving een opmaat zijn naar het (terug)winnen van het plezier in het zelf lezen. Veel begeleiders zetten bij de begeleiding van kinderen met dyslexie vaak luister- of gesproken boeken in. Door alleen te luisteren, hoeven kinderen zich uitsluitend te focussen op het verhaal en de verhaalbeleving. Een positieve bijkomstigheid van luister- of gesproken boeken is het feit dat deze boeken op het niveau zijn van hun leeftijd. Boeken in aangepaste leesvormen zijn namelijk vaak gericht op jongere doelgroepen, met ook verhalen die op deze doelgroep zijn gericht. Bovengenoemde voordelengelden overigens ook voor voorlezen.

Ondanks deze kenbare voordelen, werd door de experts wel benoemd dat luister- of gesproken boeken in de context van leesvaardigheidsbevordering alleen ingezet zouden moeten worden als eerste stap of laatste middel. Door alleen te luisteren wordt de leesvaardigheid immers niet direct getraind. Om de leesvaardigheid te verbeteren, mag het reguliere lezen daarom niet worden vervangen, maar is sterk ondersteunend als eerste stap om kinderen geïnteresseerd en gemotiveerd te maken in het lezen. Voor sommige experts is het feit dat luister- of gesproken boeken niet bijdragen aan technische leesvaardigheid de reden om deze leesvorm niet in te zetten voor begeleiding. Zij zien de toegevoegde waarde van de luister- of gesproken boeken minder, met name omdat kinderen met deze boeken geen leesmeters kunnen maken. In het uiterste geval kunnen luister- of gesproken boeken gezien worden als laatste middel voor kinderen die na veelvuldige training en begeleiding niet in staat blijken om zelf te lezen. Door gebruik te maken van luister- of gesproken boeken hebben deze kinderen alsnog toegang tot verhalen. Deze kanttekeningen bij luisteren in plaats van lezen komen ook naar voren uit eerder onderzoek, waarbij leerkrachten uit het regulier onderwijs graag willen dat kinderen "echt" lezen en daarom soms weerstand

hebben tegen het luisteren naar gesproken boeken¹⁵. In het speciaal onderwijs staan leerkrachten overigens wel veel meer open voor gesproken boeken. Als de leerkrachten uit het regulier onderwijs tijdens de pilot merken dat het leesplezier van kinderen toeneemt dankzij het luisteren naar verhalen, worden ze zich vaak meer bewust van de fases die kinderen kunnen doorlopen op weg naar leesplezier en een betere leesvaardigheid (luisteren leidt tot lezen).

3.2 Luisteren & lezen

Het luisteren naar boeken kan ook worden gecombineerd met actief meelesen. Dit kan door mee te lezen in het fysieke boek (meeluisterboeken) of in een digitaal boek (hybride boek). Naast het zelf meelesen, is een bekende ondersteuningsvorm in deze context het karaokelezen. Bij karaokelezen horen de kinderen het verhaal, terwijl zij zelf (digitaal) meelesen. Om de tekst goed mee te kunnen lezen, is bij de meeste varianten een cursor of balk in de tekst toegevoegd die synchroon meeloopt met de voorleesstem.

Boeken in deze vorm zijn op de onderstaande manieren en varianten beschikbaar:

- Superboek karaoke-lezen (via BPL, alleen beschikbaar voor leden met een leesbeperking).
- Yoleo (via het bibliotheekwerk).
- Meeluisterboeken (via het bibliotheekwerk).
- Hyboek (via scholen).

De verschillende aanbieders richten zich soms op specifieke doelgroepen. Karaoke-lezen via Superboek is vooral gericht op het lezen voor de lijst, en dus op leerlingen aan het voortgezet onderwijs. Yoleo richt zich daarentegen meer op het primair onderwijs.

¹⁵ Aa, W. van der, Faber, J. en Geevers, M. (2016) Aangepast Lezen en MLP in de Bibliotheek op school: Een vervolgpilot van de KB. Uitgevoerd door Bibliotheek Den Bosch en ProBiblio.

Gebruik en toegevoegde waarde

Bijna alle kinderen kennen het karaokelezen. Een deel van de kinderen relateert dit aan het meelesen in een fysiek boek (meeluisterboeken) en een ander deel juist het meelesen in een digitaal boek (hybride boek, zoals aangeboden door Yoleo). De ervaringen van de kinderen wat betreft karaokelezen wisselen sterk. Slechts een klein aantal van de gesproken kinderen gebruikt het karaokelezen. Dit is ook te zien in de gegevens van het aantal uitleningen door BPL: slechts één procent van de uitleningen aan leden met dyslexie is een karaokeboek. Daarmee is deze vorm minder populair dan Jumboletter van BPL. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat de karaokeboeken van Superboek zich met name richten op leerlingen van het voortgezetonderwijs en deze vorm van lezen binnen BPL dus niet wordt gebruikt voor leerlingen in het primair onderwijs. Uit eerder onderzoek kwam de dienst Yoleo (die zich richt op leerlingen in het primair onderwijs) juist als zeer goed gewaardeerd naar voren onder zowel kinderen en leerkrachten¹⁶. Ook experts zien vormen van luisteren en lezen als een positieve uitbreiding van luister- of gesproken boeken.

De voordelen van luisteren en lezen liggen vooral op het vlak van de bevordering van de leesvaardigheid. Zo helpt het luisteren de kinderen op het moment dat zij vastlopen tijdens het (technisch) lezen van een moeilijk woord. Het helpt zo de kinderen om gemakkelijker door de tekst heen te gaan door de steun vanuit het luisteren. Doordat ze op dat moment het woord ook horen, hoeven zij het woord niet zelf te ontrafelen. Hierdoor kunnen ze sneller door het verhaal en begrijpen ze het verhaal ook beter. Bijna alle kinderen geven aan dat het karaokelezen hen helpt bij het lezen en het vergroten van hun leesvaardigheid. Ze zien hoe het woord (beeld) eruit ziet en horen tevens hoe het woord klinkt. Daarnaast zijn kinderen door het luisteren beter gefocust op het verhaal dan wanneer ze alleen zouden lezen, onder andere doordat door het luisteren en meelesen het tempo wordt verhoogd.

"Als je dan even niet weet hoe je een woord uitspreekt, dan wacht je gewoon even en luister je naar hoe het luisterboek het uitspreekt. Je wordt eigenlijk geholpen als je het even niet weet!"

- Kind van 12 jaar

Als meest genoemde nadeel wordt aangegeven dat het tempo van het karaokeboek niet altijd aansluit bij de leessnelheid van het kind. Veel kinderen benoemen dat de verteller sneller voorleest, dan dat zij (technisch) kunnen lezen. Bovendien is het lezen en luisteren tegelijkertijd voor sommige kinderen verwarrend. Dit is in tegenstelling tot wat de experts aangeven. Zij zien het lezen en luisteren tegelijkertijd immers als een voordeel. Ook noemen de kinderen dat het karaokeboek uitlokt tot enkel luisteren, in plaats van tegelijkertijd meelesen. Ten opzichte van luister- of gesproken boeken wordt door enkele kinderen als nadeel genoemd dat zij gelijktijdig niets anders kunnen doen. Eén van de kinderen geeft aan dat het karaokelezen voor haar net zo intensief is als 'gewoon' lezen. Een genoemde reden hiervoor is dat het tempo van lezen en luisteren niet altijd synchroon loopt.

¹⁶ Aa, W. van der, Faber, J. en Geevers, M. (2016) Aangepast Lezen en MLP in de Bibliotheek op school: Een vervolgpilot van de KB. Uitgevoerd door Bibliotheek Den Bosch en ProBiblio.

"Ik raak meestal een beetje in de war. Ik herken dan het woord niet wat ik hoor. Dan ga ik op zoek waar het woord dan staat in het boek. En dan raak ik de hele lijn kwijt."

- Kind van 14 jaar

3.3 Samen lezen

In principe kan een kind elk regulier boek samen met anderen lezen. Er zijn echter ook boeken die speciaal ontwikkeld en vormgegeven zijn om samen te lezen. Dit kan in tweetal, bijvoorbeeld door samen te lezen met een kind dat op vergelijkbaar leesniveau zit (duo-lezen), met een leerling uit een hogere groep of hoger leesniveau (tutorlezen) of samen met een leerkracht, remedial teacher, ouder of iemand anders in de omgeving van het kind. Het kan echter ook met meerdere personen samen.

Er zijn verschillende varianten van boeken die speciaal voor samen lezen zijn ontwikkeld. Onderstaande tabel geeft een overzicht van deze varianten die via het bibliotheekwerk beschikbaar zijn. Geen van de varianten is exclusief binnen BPL beschikbaar:

- Toneellezen.
- Theaterlezen.
- Samenleesboeken/Samenlezers.

Gebruik en toegevoegde waarde

Samenlezen wordt vooral ingezet om de leesvaardigheden te bevorderen. Van samenlezen zijn er verschillende varianten. Eén van de varianten is toneel- of theaterlezen, waarbij de lezers aan de hand van dialogen afwisselen in het voorlezen. Iedere lezer leest dan de teksten van één personage voor. Een andere variant is meelesen waarbij om de beurt een stukjes tekst worden gelezen.

Zowel experts als kinderen benoemen dat het samenlezen een positieve invloed heeft op de leesvaardigheid. Samenlezen maakt het lezen gemakkelijker en het helpt bij de leesmotivatie. Door samen met anderen te lezen, worden kinderen namelijk gestimuleerd om door te gaan met het lezen en samen tot een goed einde te komen. Bovendien wordt de hoeveelheid tekst verdeeld over meerdere personen.

"Ik denk dat het vooral ook motiverend werkt. Als jij een stukje leest, dan word je erna een stukje voorgelezen."

- Kind van 17 jaar

Het spelen van rollen (en gebruik van bijvoorbeeld stemmetjes) wordt daarbij door kinderen als iets positiefs en leuks ervaren. Kinderen met dyslexie kunnen steun ervaren uit het samen lezen, doordat ze de helft van de tijd kunnen luisteren naar het voorlezen van de ander en hierdoor het verhaal beter kunnen volgen. Dit vergroot tevens de kans op een succeservaring in het lezen van het verhaal. Daarnaast is het samenlezen gezellig om te doen. Ze lezen kritischer in aanwezigheid van een ander en kunnen om hulp vragen als zij vastlopen bij het lezen van een woord. In het algemeen begrijpen ze het verhaal beter als ze samenlezen. Een bijkomend voordeel van deze

leesvormen is dat er bij verschillende uitgaven wordt gewerkt met teksten op verschillende leesniveaus, waardoor de kinderen met dyslexie ook leren van de moeilijkere teksten.

"Bij samenleesboeken kunnen kinderen af en toe op adem komen tijdens het lezen. Het zijn interessante boeken met veel beleving, zonder dat het teveel leeswerk van hen vraagt. Dat helpt in de leesmotivatie."

- Leesconsulent

Het theaterlezen kan ook een stap verder worden genomen. Er zijn vormen van begeleiding waarbij de kinderen niet enkel het boek lezen, maar ook oefenen het alsof het een toneelstukje is. Na het oefenen presenteren zij het toneelstukje dan in de klas. De grote meerwaarde van deze aanpak is dat de kinderen heel gemotiveerd zijn om te oefenen op het lezen met emotie en intonatie. Ze moeten echt in hun rol komen om het goed te presenteren. Dat geeft een extra dimensie die het plezier van 'een andere wereld kunnen beleven in een verhaal' nog verder benadrukt.

Niet alle kinderen zijn onverdeeld positief over het samenlezen. Ten eerste werd door de gesproken kinderen aangegeven dat het samenlezen vooral geassocieerd werd met gebruik voor jongere kinderen. Het merendeel van hen geeft namelijk aan dit met name in het verleden te hebben gebruikt, op jongere leeftijd toen zij net leerden lezen of tijdens de leesbegeleiding. Ze vinden de boeken en verhalen in deze vorm nu niet meer interessant genoeg voor hun leeftijd. Daarnaast ziet een deel van de kinderen als nadeel van het samenlezen dat ze fouten maken in het bijzijn van de ander. Dit vergroot het zelfbewustzijn en een negatief (zelf)beeld ten aanzien van lezen. Ten slotte kan het steeds wisselen tussen rol en spreker (en dus tussen lezen en luisteren) verwarrend zijn voor sommige kinderen.

"Als de ander juist sneller las dan ik, dan vond ik dat nooit fijn. Dan had ik het gevoel dat ik ook sneller moest lezen."

- Kind van 11 jaar

3.4 Aangepast leesniveau en/of vormgeving

Reguliere fysieke boeken kunnen qua leesniveau en/of vormgeving worden aangepast zodat deze toegankelijker worden voor lezers met dyslexie. Voor het leesniveau wordt een oorspronkelijk boek zo herschreven dat het makkelijkere woorden bevat, kortere zinnen en kortere paragrafen. Daarbij wordt ervoor gezorgd dat het geen afbreuk doet aan het originele verhaal.

Bij aangepaste vormgeving wordt het lettertype en/of de lettergrootte aangepast, of wordt de ruimte tussen letters, woorden en zinnen verruimd zodat er minder tekst op een bladzijde staat. Bovendien kan de algehele vormgeving rustiger worden gemaakt of juist aansprekender door meer beeldmateriaal in te voegen. Ook kan het

kleurgebruik in de letters worden aangepast zodat het lezers helpt om onderscheid te maken tussen op elkaar lijkende letters.

De onderstaande varianten zijn via het bibliotheekwerk beschikbaar. Dergelijke aangepaste materialen zijn onderdeel van het Makkelijk Lezen Plein en/of de Makkelijk Lezen TiP25 die elk kwartaal uitkomt.

- Superboek Jumboletter (BPL)
- Geronimo Stilton Makkelijk Lezen
- Zoeklicht Dyslexie Toptitels
- Makkelijk lezen met Disney

Gebruik en toegevoegde waarde

Alle kinderen kennen de boeken met aangepast lettertype- en grootte. Het merendeel van de kinderen heeft een dergelijk boek wel eens gelezen en een klein deel van de kinderen gebruikt boeken met aangepast lettertype- en grootte regelmatig. Dit blijkt ook uit het aantal uitleningen bij BPL: vier procent van de uitleningen aan leden met dyslexie betreft een boek in Jumboletter. Daarmee is deze vorm populairder dan karaokelezen.

Grote letters vergroten vooral het gemak en daarmee het leesplezier. Dit type aangepaste boeken wordt echter door begeleiders doorgaans niet ingezet bij het bevorderen van de leesvaardigheden. Het gebruik van grote letters wordt vooral geassocieerd met slecht zicht, niet met dyslexie. Kinderen geven aan boeken met een grote letters in het algemeen als prettig te ervaren. Het grote voordeel is dat het rustiger leest. Kinderen kunnen de letters beter zien en van elkaar onderscheiden. De letters 'dansen' minder doordat er minder letters achter elkaar staan in een regel en ze kunnen de letters makkelijker met hun vinger mee wijzen. Ook zijn de bladzijden een stuk overzichtelijker. Hierdoor maken ze minder fouten en kunnen ze de woorden beter, makkelijker en met minder inspanning lezen.

"Dat leest makkelijker omdat de letters en woorden groter zijn. Ik kan dan de b en de d bijvoorbeeld beter uit elkaar houden"

- Kind van 8 jaar

Grootletterboeken hebben in de ogen van de geïnterviewde kinderen wel enkele nadelen. Specifiek wat betreft de Jumboletterboeken wordt genoemd dat het grote stapels papier zijn, die veel wegen. Hierdoor is het niet makkelijk om een boek mee te nemen. Sommige kinderen geven daarnaast aan dat de grote stapel hen afschrikt om aan het boek te beginnen of hen er van weerhoudt om het boek mee te nemen naar school (uit schaamte). Tevens wordt als algemeen nadeel van grootletterboeken genoemd dat er een beperkt aanbod is. Er slechts een kleine reeks boeken beschikbaar in grootletterversie en dat dat zijn niet altijd de populaire boeken. Door het kleine aanbod past het niet altijd bij de wens en interesse van de kinderen.

"De grootletterboeken van Passend Lezen zijn heel groot. Ik krijg daar een beetje een wanhopig gevoel van, dat ik hem nooit afkrijg. Het schrikt me af! "

- Kind van 14 jaar

Boeken met een speciaal dyslexielettertype wordt door veel kinderen niet als prettig ervaren. Ze geven aan dat het lezen voor hen eigenlijk alleen maar moeilijker maakt. Het feit dat kinderen het 'dyslexie lettertype' niet prettig vinden wordt beaamd door de experts. Sommigen van hen noemen het zelfs 'vreselijk'. Dit bevestigt recent wetenschappelijk onderzoek¹⁷

3.5 Digitaal kijken & lezen

Reguliere boeken kunnen ook worden omgezet naar digitale boeken (e-books) die op verschillende apparaten te lezen zijn. E-books worden veelal aangeboden op online platforms. Op deze platforms kan het boek ook worden verrijkt met bijvoorbeeld filmpjes, spelletjes en/of extra informatie met als doel extra leesstimulering te bieden. Ook zijn van diverse boeken verfilmingen of series gemaakt die voorafgaand aan het lezen van het boek kunnen worden gekeken. Een overzicht van verfilmde jeugdboeken is via de jeugdbibliotheek te vinden¹⁸.

De volgende lijst omvat de veelgebruikte varianten van digitaal lezen en kijken:

- E-books.
- Booqees.
- Leesplaneet.
- Yoleo.
- AV plus.

Gebruik en toegevoegde waarde

Hoewel e-books enkele duidelijke voordelen hebben, lijken vooral jongere kinderen hier minder van gecharmeerd. Er is een aantal duidelijke voordelen van digitale boeken te noemen: het kunnen aanpassen van de achtergrondkleur, het kunnen instellen van de lettergrootte en de afstand tussen de woorden, en het op die manier kunnen spelen met het boek. Ook het feit dat er steeds slechts één pagina zichtbaar is, kan minder afschrikken om aan een boek te beginnen. Daarnaast zitten er vaak woordenboekjes bij een e-book met uitleg van het woord. Dit alles maakt het lezen gemakkelijker en draagt bij aan de ontwikkeling van taal- en leesvaardigheden.

"Fijn is dat je kunt in en uitzoomen. Dat worden de letters groter. Dat leest fijn, dan kun je beter kijken "

- Kind van 13 jaar

¹⁷ S.M. Kuster, M.van Weerdenburg, M.Gompel, & A.M.T.Bosman (2017). Dyslexie font does not benefit reading in children with or without dyslexia. *Annals of Dyslexia*, 68:25-42.

¹⁸ <https://www.jeugdbieb.nl/rubriek.php?rID=224>

Desondanks zijn de geïnterviewde kinderen minder te spreken over e-books. Alle kinderen kennen het e-book, maar bijna geen enkel kind geeft aan hier zelf standaard gebruik van te maken. Een enkeling gebruikt ze wel op vakantie. Ze noemen als groot nadeel dat het meelesen met hun wijsvinger lastig is op een scherm. Dit leidt er namelijk toe dat de bladzijde verspringt of omslaat. Opvallend hierbij is dat de groep met oudere kinderen dit nadeel niet ervaart. Het is aannemelijk dat dit verschil te verklaren is vanuit een betere mediavaardigheid.

"Een nadeel is wel dat ik mijn vinger er niet goed bij kan houden met lezen op de iPad. Want dan gaat hij naar de volgende bladzijde. Dat vind ik lichtelijk storen "

- Kind van 11 jaar

Daarnaast geven kinderen vaak aan dat het voor hen prettiger is om het fysieke boek in handen te hebben, dan een digitaal middel. Dit is naast een voorkeur vaak ook een praktische kanttekening, omdat (met name jongere) kinderen aangeven niet in het bezit te zijn van een apparaat, waarop zij een e-book kunnen lezen. Ouders benoemen veelal dat daarvoor bewust gekozen is. Veel gezinnen hebben regels over de schermtijd op een dag. Ook een e-book wordt gezien als een scherm en valt dus in de schermtijd. Kinderen verkiezen in die tijd vaak liever een computerspelletje of kijken tv.

3.6 Boeken speciaal ontwikkeld voor jeugdlezers met dyslexie of andere leesproblemen

In voorgaande paragrafen ging het om materialen die initieel in reguliere fysieke boeken beschikbaar waren en die vervolgens in een andere vorm zijn omgezet. Er zijn echter ook boeken die qua leesniveau, vormgeving, lengte, schrijfstijl en/of onderwerp

specifiek ontwikkeld en dus geschikt zijn voor jeugdlezers met dyslexie of andere leesproblemen en/of lezers die niet gemakkelijk uit zichzelf een boek pakken.

Enkele voorbeelden van dit soort boeken zijn:

- Tijgerlezen.
- Zoeklicht Dyslexie.
- Boemerang.
- Zelf lezen over Lang geleden...
- AVI-kanjers.
- Robot Oorlog.
- Spannend!
- Piraatjes.

In dit onderzoek is er met de experts en kinderen niet specifiek op deze merken ingegaan. De meer algemene aanpassingen in lettertypen zijn reeds in paragraaf 3.4 aan bod gekomen.

3.7 Informatieve boeken, stripboeken, tijdschriften en kranten

In voorgaande paragrafen ging het met name om boeken in verhaalvorm en waarbij tekst het hoofdbestanddeel vormt. Er zijn echter ook leesvormen waarbij dat niet het geval is, en ook dat bleek uit het huidige onderzoek het soms juist aantrekkelijk te maken jeugdlezers met dyslexie. Dit geldt bijvoorbeeld voor stripboeken, informatieve boeken, tijdschriften en kranten. Deze zijn al dan niet specifiek voor dyslectische lezers zijn vormgegeven.

Stripboeken bieden sterke visuele ondersteuning bij de tekst. Datzelfde geldt voor informatieboeken en tijdschriften. Bovendien kunnen die qua onderwerp bij de interesse van het kind aansluiten waardoor hij/zij gemotiveerd is om te lezen. Tot slot nodigen deze vormen uit om al bladerend, 'diagonaal', te lezen, zeker als het verschillende soorten artikelen bundelt. Ze hoeven niet van a tot z gelezen te worden, waardoor het laagdrempeliger is om er aan te beginnen.

In de onderstaande tabel staan enkele voorbeelden van informatieve boeken, stripboeken en tijdschriften en kranten.

Tabel 3.1 Voorbeelden van informatieve boeken, stripboeken, kranten en tijdschriften geschikt voor lezers met dyslexie

Informatieve boeken	Kranten & tijdschriften	Stripboeken
Zoeklicht Dyslexie Info	Kidsweek	Kijk en Lees
Skoop	Quest Junior	Donald Duck Junior en Ducklexie
Wist je dat?	Tina	
	Wild van Freek	

Gebruik en toegevoegde waarde

Informatieve boeken over specifieke onderwerpen springen er bij de (met name iets oudere) kinderen uit als geliefde vormen die het leesplezier ten goede komen. De reden dat deze boeken kinderen aanspreekt, is het (doorgaans) grote aantal plaatjes, de korte stukjes tekst en de onderwerpen die hun interesse aanwakkert. De grotere motivatie om deze boeken te lezen stimuleert ook het ontwikkelen van leesvaardigheden. Dat wil zeggen: mits de kinderen daadwerkelijk de tekst lezen en

niet vooral plaatjes kijken en het lezen overslaan. Wel geven de kinderen aan dat het plaatje hen helpt bij het begrip van de tekst. Als kinderen vastlopen in het lezen, vertelt het plaatje soms alsnog waar het verhaal over gaat. Sommige kinderen benoemen ook dat zij eerst de plaatjes bekijken, zodat ze dan al een indruk hebben waar de tekst over gaat. Daarnaast biedt het meer rust voor het lezen om veel wit op een pagina te hebben. Daarbij wordt zelfs aangegeven dat pagina's met veel tekst soms afschrikken.

"Boeken met plaatjes vind ik gemakkelijker dan boeken zonder plaatjes. Als ik dan niet snap wat ik lees, dan kijk ik naar de plaatjes. De plaatjes helpen mij bij het begrijpen van wat ik lees "

- Kind van 11 jaar

Naast de informatieve boeken geven veel kinderen aan dat zij ook **tijdschriften** en magazines lezen, zoals Kidsweek, Tina, Wild van Freek, Quest Junior). De motivatie hiervan is dezelfde: de plaatjes en kortere stukken tekst helpen de kinderen bij het lezen en het begrijpen van de inhoud.

Bijna alle kinderen geven aan strips te lezen of in het verleden te hebben gelezen. Met name de Donald Duck wordt door veel kinderen genoemd. Ook noemen ze graphic novels, zoals Dog Man. Kinderen geven aan de verhalen leuk te vinden en de vele plaatjes en korte stukjes tekst als prettig te ervaren. Ze vinden het fijn dat ze weinig hoeven te lezen, en toch het complete verhaal goed kunnen begrijpen. Enkele kinderen geven echter aan vooral plaatjes te kijken en nauwelijks te lezen. Diverse ouders benoemen dat de vele plaatjes en kleine hoeveelheden tekst in strips helpen voor de leesmotivatie van hun kind.

Deze vorm is dus in trek, met duidelijke voordelen op het gebied van leesplezier. In welke mate stripboeken daadwerkelijk ook bijdragen aan de leesvaardigheid, daar lijken de meningen over te verschillen. Voordelen die benoemd waren met betrekking tot leesvaardigheid stimuleren: mogelijkheid tot bijdragen aan de woordenschat, spelling, zinsbouw, het meegenomen worden in een verhaal en het kunnen maken van leesmeters. Desondanks zien experts de strips vooral als een opmaat naar het lezen van reguliere boeken, en niet als een vervanging hiervoor.

3.8 Reguliere boeken geschikt voor dyslectische jeugdlezers

Tot slot zijn er ook boeken die niet specifiek zijn ontwikkeld voor dyslectische lezers, maar die min of meer onbedoeld wel geschikt zijn voor deze doelgroep. Het gaat dan bijvoorbeeld om boeken die initieel al in relatief groot lettertype zijn uitgebracht of rijk zijn vormgegeven met veel plaatjes (zoals Dagboek van een muts, De Waanzinnige boomhut). Het Makkelijk Lezen Plein op de jeugdafdeling van de openbare bibliotheek bundelt dit soort boeken en presenteert deze frontaal op thema's en onderwerpen zodat zwakkere lezers makkelijker een leuk boek zoeken en vinden¹⁹. Daarnaast komt op initiatief van ProBiblio twee keer per jaar de 'Makkelijk Lezen TIP 25' uit; een lijst van 25 titels die opvallend aantrekkelijk, toegankelijk en uitdagend zijn en zodoende geschikt zijn voor kinderen die niet graag uit zichzelf lezen.

"Kinderen met dyslexie vinden het prettig als verhaaltjes kort zijn, bladzijdes niet zo vol, er niet teveel letters op een pagina staan, de boeken niet te dik zijn, er veel plaatjes in staan en de letters groter zijn. Het moet er aantrekkelijk uitzien."

- Remedial teacher

De experts zijn over het algemeen zeer positief over het MLP. De boeken zijn toegankelijker voor kinderen met dyslexie, vanwege de korte regels, het vele wit op de pagina en de grote hoeveelheid plaatjes. Deze boeken schrikken de kinderen minder af en kunnen daardoor bijdragen aan het leesplezier. Het enige nadeel van het MLP kan zijn dat kinderen een 'stempel' of stigma ervaren als zij zijn aangewezen op een apart deel van de collectie.

3.9 Analyse toegevoegde waarde

In dit hoofdstuk zijn verschillende (aangepaste) leesvormen de revue gepasseerd. In deze afsluitende paragraaf maken we een analyse van welke vormen de meeste toegevoegde waarde hebben voor het leesplezier en voor het bevorderen van de leesvaardigheid.

Zowel experts als kinderen zijn zeer te spreken over informatieve boeken (c.q. non-fictie, "onderwerpboeken"). Door de kortere stukken tekst en het gebruik van plaatjes zijn deze boeken aantrekkelijk om te lezen. Daarmee wakkeren ze het leesplezier aan. Dit kan vervolgens weer een positieve impuls geven aan de leesvaardigheid. Het voordeel van deze boeken is dat er geen speciale aanpassing in de tekst is gemaakt en dat kinderen dus hun reguliere leesvaardigheden trainen met boeken die zij interessant vinden. Dat kinderen met dyslexie ook in het algemeen voorkeur hebben

¹⁹ <https://www.makkelijklezenplein.nl/index.php>

voor boeken met veel plaatjes en korte stukken tekst, is terug te zien in de overige door de experts genoemde genres en leesvormen. Zij noemen namelijk tijdschriften, zoals de Kidsweek en Donald Duck, stripboeken, graphic novels, kijk- & zoekboeken en moppenboekjes.

Wanneer kinderen met dyslexie begeleiding krijgen voor lezen, komen veel kinderen (vaak voor het eerst) in aanraking met speciale leesvormen voor kinderen met leesproblemen. Een veelgebruikte vorm is daarbij het luister- of gesproken boek,. Het nut van het gebruik van de luister- en gesproken boeken heeft daarbij twee kanten: enerzijds bevorderen deze boeken de verhaalbeleving, woordherkenning, en kennis van zinsopbouw en grammatica. Daarmee geven ze een positieve impuls aan de interesse in verhalen en lezen en hebben ze een indirecte bijdrage aan leesvaardigheid. Maar het is geen vervanging van daadwerkelijk zelf lezen.

Naast de gesproken boeken gebruiken kinderen (specifiek de leden van BPL) graag boeken met jumboletters. Deze dragen bij aan het leesplezier, maar worden door begeleiders niet of nauwelijks gebruikt voor de bevordering van de leesvaardigheden. Karaokeboeken en samenleesboeken (toneellezen, theaterlezen en samenlezen) worden hier wel voor gebruikt. Daarbij zijn de meningen over het leesplezier van karaokeboeken wisselend en wordt samenlezen vooral geassocieerd met lezen op jonge leeftijd (jonger dan 6). E-books worden vooral door jonge kinderen (jonger dan 12) niet of nauwelijks gebruikt.

Tot slot: het gebruik van de diverse aangepaste leesvormen varieert sterk. Van de acht geïnterviewde kinderen zonder BPL lidmaatschap geeft merendeel aan vooral reguliere leesboeken te lezen (het liefst wel met veel plaatjes). Ze kennen de andere leesvormen veelal wel, maar vinden deze niet prettig in het gebruik, hebben liever een tastbaar fysiek boek in handen. Ook hebben ze niet het idee dat de andere leervormen hen iets extra's oplevert. Vijf van hen verkiezen een regulier leesboek zelfs boven een andere leesvorm.

"Ik lees het liefst een gewoon leesboek eigenlijk."

- Kind van 9 jaar

4 Gewenste situatie

In dit hoofdstuk verplaatsen we de aandacht van de huidige situatie, naar de gewenste situatie volgens zowel de experts als de jonge lezers met dyslexie zelf. Er is zowel gesproken over de gewenste situatie met betrekking tot het aanbod van leesvormen (paragraaf 4.1) als over de gewenste situatie in de toegankelijkheid van deze leesvormen (paragraaf 4.2). In de eerste paragraaf zijn de aandachtspunten van de experts en de kinderen samengevoegd, aangezien deze zeer met elkaar overeen kwamen. In de tweede paragraaf zijn de aandachtspunten van de experts en de kinderen apart weergegeven, vanwege de grote verschillen tussen de reacties van beide groepen.

Tijdens de interviews met de kinderen kwam naar voren dat kinderen dit het moeilijkste gedeelte van de gesprekken vinden. Ze bleken het lastig te vinden om concrete wensen of verbeterpunten te bedenken en/of formuleren (wat mis je, wat kan beter, etc.). De antwoorden die de kinderen geven zijn soms, vooral bij de jongere kinderen, met hulp van hun ouders tot stand gekomen.

4.1 Aanbod

Zowel de experts als de kinderen (en hun ouders) vinden het fijn dat er tegenwoordig een groot aanbod is in aangepaste leesvormen voor kinderen met dyslexie. Volgens beide groepen zijn er voldoende mogelijkheden om leesvormen te gebruiken die goed aansluiten bij het kind. De kinderen (en hun ouders) zijn ook positief over de leesvormen die BPL aanbiedt. Met name de gesproken boeken en de grootletterboeken zijn voor kinderen reden om lid te blijven van BPL.

"Op vakantie, als een boek uit is, kan ik zo via Superboek een nieuw boek lenen. Je hebt altijd je bibliotheek bij je!"

– kind van 11 jaar

Verbreiding en uitbreiding van titels

In de gesprekken met de experts en de kinderen is als grootste behoefte geuit dat er een verbreding en uitbreiding moet komen in het aanbod aan titels in de aangepaste leesvormen. Er is behoefte aan meer boeken in onderwerpen die de kinderen aanspreken en grotere variatie in de onderwerpen. Daarnaast is er behoefte aan meer populaire series omgezet in aangepaste leesvormen (gesproken- of luisterboeken, grootletterboeken en karaokeboeken), zodat kinderen met dyslexie mee kunnen gaan in de trends op leesgebied. Er moet goed worden geluisterd naar wat kinderen leuk vinden en daar moet een goed aanbod bij worden uitgezocht. Ook vindt één van de kinderen het belangrijk dat volledige series worden aangepast en niet slechts enkele boeken uit een reeks. Dit voorkomt teleurstelling wanneer ze niet alles blijken te kunnen lezen als ze (veelal na een lange zoektocht) een leuke en fijn leesbare reeks hebben gevonden. Daarnaast wenst één van de jongeren meer aangepaste leesvormen van de boeken die vermeld staan op de verplichte literatuurlijst van school. Tevens is er behoefte aan meer stripboeken en magazines in aangepaste vorm, waarbij de plaatjes van het stripboek of het magazine behouden blijven. Een dyslexiebegeleider van een middelbare school specificeerde daarbij dat het aanbod voor jongere kinderen

groot is, maar dat dit voor kinderen van twaalf tot achttien jaar niet het geval is. Hierin zou zij graag een uitbreiding zien. Hierbij dient wel de kanttekening geplaatst te worden, dat met name het zoeken naar geschikte boeken echt als een knelpunt gezien wordt. De vraag hierbij is dus, of dat gewenste brede assortiment er daadwerkelijk niet is, of dat het vooral te moeilijk vindbaar is.

Inhoudelijk aansprekende boeken voor oudere kinderen met een laag leesniveau

In aanvulling op de wens voor een breder assortiment, is door de experts de wens geuit om meer boeken te krijgen op een laag leesniveau, maar inhoudelijk aansprekend voor oudere kinderen. Zo geven enkele respondenten specifiek aan dat er een enorme behoefte is aan boeken op AVI-niveau 3-4²⁰ met spannende verhalen uit populaire boekenreeksen of onderwerpen die passen bij oudere kinderen, zoals sport. Deze boeken zijn tevens van groot belang en direct bruikbaar voor mensen met een migratie-achtergrond, die de Nederlandse taal nog niet of niet geheel beheersen. De experts signaleren dat er te weinig boeken zijn waarmee kinderen kunnen oefenen en technisch kunnen lezen, maar die tegelijkertijd qua verhaal interessant zijn. Dit heeft negatieve gevolgen voor hun leesplezier, waarmee de motivatie om meer te lezen te beperkt wordt aangewakkerd.

"Als een kind ouder is en nog steeds op zijn of haar leesniveau sprookjes moet lezen, dan is dat niet aantrekkelijk."

- Remedial teacher

²⁰ Het leesniveau van een kind dat leert lezen, wordt aangeduid met een AVI-niveau. Dit niveau van lezen heeft met de vaardigheid 'technisch lezen' te maken. AVI 3 en AVI 4 zijn niveaus die gemiddeld genomen gelden bij kinderen in groep 4.

Ook bijna alle kinderen wensen meer keuze in boeken met een laag leesniveau²¹ én een inhoudelijk verhaal dat aansluit bij hun leeftijd en belevingswereld. Kinderen met dyslexie ervaren veelal dat de boeken die zij qua leesniveau prettig vinden, qua verhaallijn kinderachtig en niet interessant of niet leuk voor hen zijn. Ook ouders benoemen dat dit hetgeen is waar zij vooral tegenaan lopen bij het zoeken naar een geschikt boek voor hun kind. Als kinderen boeken kunnen lezen met een passend leesniveau én een verhaal dat hen aanspreekt, zal hun leesmotivatie en leesplezier toenemen.

De bovenstaande wens geldt overigens zowel voor leesboeken als voor aangepaste leesvormen. Door enkele experts is namelijk aangehaald dat er een grote behoefte is aan een groter aantal titels bij Yoleo, onder andere op de lagere leesniveaus, zoals AVI 3. Eén van de experts maakt vanwege het beperkte aanbod dat Yoleo op dit niveau heeft gebruik van Hyboeken. Hyboeken biedt namelijk op dit niveau wel voldoende aanbod.

Sneller populaire en nieuwe leesboeken als audioboek beschikbaar stellen

Er is een behoefte aan het sneller beschikbaar maken van nieuwe leesboeken in aangepaste vorm, zoals luister- of gesproken boeken. Door deze sneller beschikbaar te maken, hoeven kinderen met dyslexie niet langer dan andere kinderen te wachten op het lezen of luisteren van een nieuw boek. Hierdoor kunnen kinderen die gebruik maken van aangepaste leesvormen mee komen met kinderen in hun omgeving die reguliere boeken lezen.

Overige wensen

Overige wensen en eisen met betrekking tot de leesvormen zijn door minder experts genoemd en zijn niet door kinderen aangehaald. Twee experts, beiden RT'er, geven aan dat kinderen graag spelenderwijs leren. Het zou daarom goed zijn als er spelletjes worden ontwikkeld voor het oefenen met lezen. Overigens biedt Yoleo deze dienst wel, maar daarvan is gesignaleerd dat het aanbod nog te beperkt is.

²¹ Met grotere letters, minder tekst op een bladzijde en minder en moeilijke woorden.

Ten slotte benoemen enkele experts een behoefte aan aangepaste vormen van tijdschriften, zoals een reeds uitgebrachte dyslectische uitgave van de Donald Duck. Dat deze Donald Duck is ontwikkeld, is erg fijn. Dit zou echter uitgebreid kunnen worden naar bijvoorbeeld populaire tijdschriften als de Kidsweek. Daarnaast zou het fijn zijn als de vakantiebieb ook aanbod voor kinderen met dyslexie bevat. Volgens een expert worden kinderen met dyslexie daarin nu niet meegenomen en dat is een gemiste kans.

4.2 Toegankelijkheid

Na de wensen en eisen te hebben besproken met betrekking tot de leesvormen, is tijdens de interviews ingegaan op de wensen en eisen voor de toegankelijkheid van het aanbod. De wensen en eisen van de experts zijn in te delen in drie categorieën: de toegankelijkheid van het BPL-aanbod, de bekendheid onder leerkrachten, ouders en kinderen en de toegankelijkheid in/van de bibliotheek.

BPL

Door meerdere experts is expliciet aangegeven dat BPL toegankelijker kan worden. De reden voor deze wens is dat volgens hen zowel het moeten aanmaken van een account als (het beeld van) het moeten hebben van een dyslexieverklaring een obstakel zijn. Met betrekking tot het account lichten vier experts toe dat vanwege de AVG²² leerkrachten geen accounts kunnen aanmaken voor leerlingen voor thuisgebruik. Ouders moeten dus voor hun eigen kind een account aanmaken. In de praktijk zijn niet alle ouders hiertoe in staat omdat ze onvoldoende digitale vaardigheden hebben. Ook laaggeletterde ouders of ouders met dyslexie blijken vaak niet goed in staat een account bij de BPL aan te maken. Eén van de experts die dit probleem herkent, biedt aan als oplossing dat ze liever een eenvoudige app zou willen zien of een aanmeldingsprocedure zoals bij de VakantieBieb, waarbij het veel eenvoudiger is.

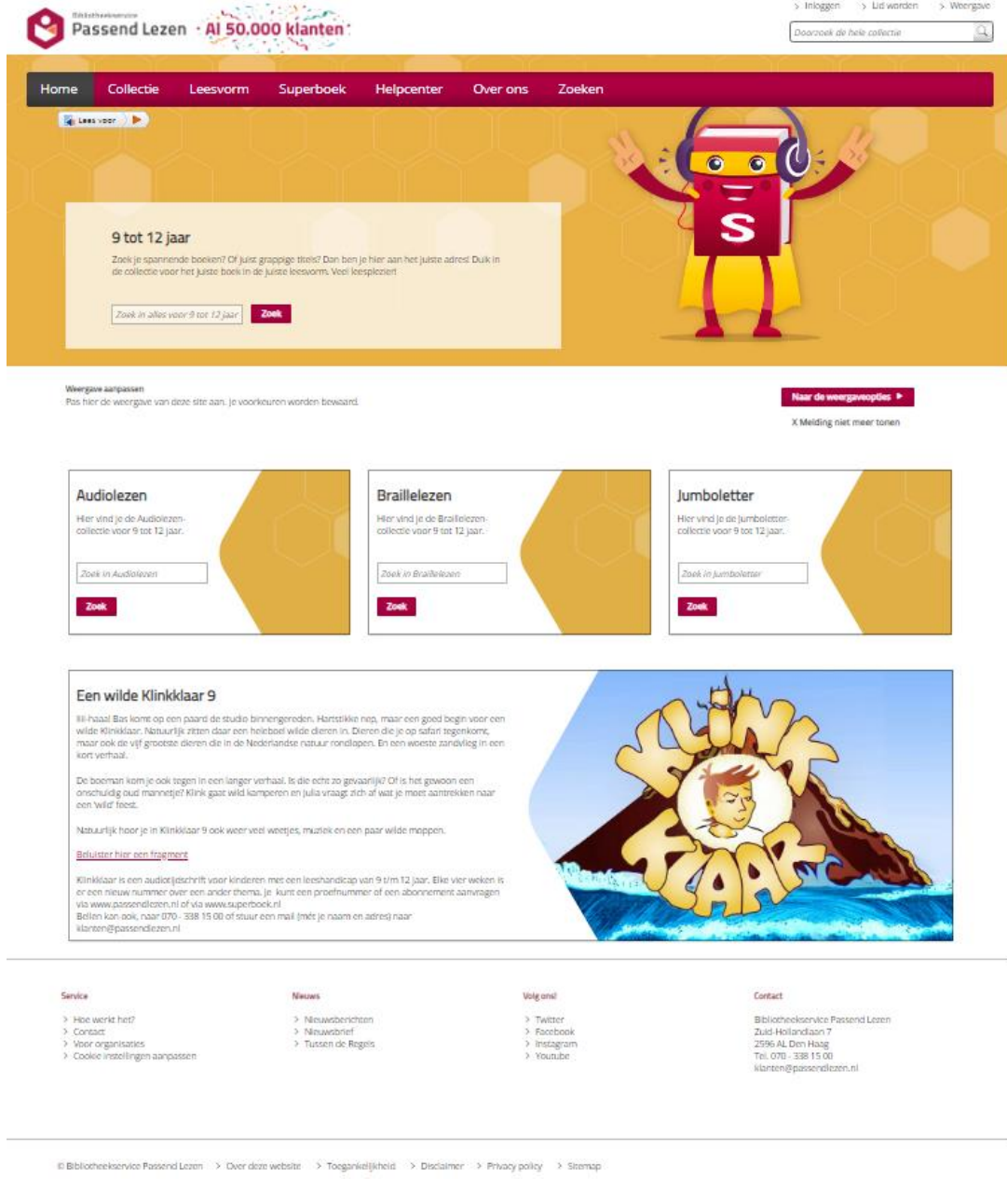
Ook groot deel van de kinderen (en hun ouders) met BPL lidmaatschap het er over eens dat de website gebruiksvriendelijker, kindvriendelijk en aansprekender zou moeten zijn. De pagina is weinig visueel aantrekkelijk en bevat veel tekst. Bezoekers zoeken voornamelijk op basis van zoektermen naar titels of auteurs. Als voorbeeld van een meer aantrekkelijke site werd de website van de Jeugbibliotheek genoemd. Deze toont bijvoorbeeld de kaften van populaire titels. Het is voor kinderen aantrekkelijker om direct de kافت van het boek en eventueel een paar pagina's te kunnen zien. In de onderstaande hieronder wordt in twee figuren een vergelijking gemaakt tussen de presentatie van het aanbod voor 9- tot 12-jarigen op de websites van BPL en de Jeugbibliotheek. De kinderen vragen verder bij de site van BPL om grotere letters, minder tekst en duidelijkere verwijzingen naar de kinderpagina Superboek. Ook de zoekfunctie binnen Superboek zou makkelijker en duidelijker moeten werken, met duidelijke zoekfilters, minder gevoeligheid voor typfouten in de zoekfilter.

"De app van passend lezen pakt heel vaak termen niet die ik intyp. Je moet echt exact typen wat je zoekt. Dus Harry Potter en niet Harrypotter. Dat is toch gek voor een app speciaal ontwikkeld voor mensen met onder andere dyslexie."

²² Algemene Verordening Gegevensbescherming, die de privacy van mensen waarborgt.

Figuur 4.1 De huidige pagina van Superboek met het aanbod voor 9- tot 12-jarigen. Behoudends het ene uitgelichte voorbeeld moet er in de verschillende leesvormen op basis van zoektermen worden gezocht.

Figuur 4.2 De site van de Jeugdbibliotheek met het aanbod voor 9- tot 12-jarigen. Hier staan direct enkele afbeeldingen van populaire titels

jeugd 9-12 jaar

Hoog contrast

Catalogus
Vind Q

Jeugdbibliotheek 9-12 jaar

0-6 jaar
6-8 jaar
9-12 jaar
12-15 jaar
15-18 jaar

[Luisterboeken](#)
[E-books](#)
[Werkstuk & Spreekbeurt](#)
[Boeken op onderwerp](#)
[Kinderjury](#)
[Mediawijsheld](#)

Lees deze e-books op je telefoon of tablet

[Operatie oma Sjannie](#)

Lysette van Geel

[Superchill schoolreisje \(maar echt...\)](#)

Liz Pichon

[De beesten van Grimhart](#)

Kieran Larwood

[Ottile en de monstermacht](#)

Rhiannon Williams

[De woordsmid](#)

Patricia Forde

[De terugkeer van de Temujal](#)

John Flanagan

[Naar alle e-books >](#)

Nieuwe boeken bij de bieb

[Het AI-incident](#)

Esther van Lieshout

[Niek de Groot kan niet meer](#)

Lincoln Peirce

[Timur](#)

Gaby Rasters

[De eerste juffen en meesters van de wereld](#)

David Williams

[Het onmogelijke plan](#)

Annemarie van der Eem

[Het verlangen van de prins](#)

Marco Kunst

Lees en luister op je telefoon

Lezen en luisteren waar je maar wilt? Dat kan met de nieuwe online Bibliotheek-app. Download hem nu.

Makkelijk lezen met Yoleo

Lezen met Yoleo is makkelijk. De tekst wordt getoond en voorgelezen. Log in met je Bibliotheekaccount.

Met betrekking tot de gesproken boeken van BPL benoemen diverse kinderen (en hun ouders) dat het fijn zou zijn als de downloadtijd korter en de opslagcapaciteit van een luisterboek kleiner zou zijn. Kinderen en ouders willen voor het luisteren van een luisterboek niet afhankelijk zijn van toegang tot Internet, maar lopen er nu tegen aan dat het downloaden lang duurt en dat de gesproken boeken veel ruimte in nemen op een telefoon, tablet of iPad. Tevens wensen zij dat de kans op fysieke ongemakken nog kleiner wordt (zoals haperingen of vastlopen), al wordt hier een sterke verbetering in gezien de laatste jaren. Met betrekking tot de Jumboletterboeken van BPL wordt door enkele kinderen en ouders aangegeven dat het fijn zou zijn als er geen limiet is aan het aantal boeken dat per maand mag worden geleend.

Diverse kinderen zonder BPL-lidmaatschap geven (na het zien van de website en bespreken van het aanbod) aan dat BPL hen, of andere kinderen met dyslexie, mogelijk iets zou kunnen bieden. Een grotere bekendheid en meer plekken waar BPL wordt 'aangeprezen' zou er volgens één van de kinderen aan bij kunnen dragen dat meer kinderen met dyslexie hier gebruik van kunnen maken.

Bekendheid onder ouders, leerkrachten en kinderen

Om de toegankelijkheid van het aanbod te vergroten, is het volgens de experts van groot belang dat leerkrachten en ouders beter op de hoogte worden gebracht van de mogelijkheden. Onder deze experts zijn ook experts die werken of hebben gewerkt als leerkracht. Zij geven aan dat het van belang is dat leerkrachten worden geadviseerd en ondersteund op dit gebied, zodat zij de kinderen op de juiste wijze kunnen ondersteunen en meer ouders en kinderen worden bereikt.

Daarnaast zouden ook kinderen op directe wijze bekend kunnen worden gemaakt met het aanbod. Dit wordt door vier experts benoemd. Zij geven hiervoor verschillende ideeën, zoals:

- het kindvriendelijker en aansprekender maken van websites (onder andere die van BPL);
- kinderen via social media in contact brengen met de mogelijkheden (bijvoorbeeld via dyslectische influencers);
- kinderen met aantrekkelijk gevisualiseerde vormen bekend maken met de mogelijkheden en vormen van lezen (bijvoorbeeld in een flyer in stripvorm of video op Youtube);
- kinderen en ouders adviseren over leesvormen wanneer zij een dyslexieverklaring krijgen of een organisatie die dyslectische kinderen actief benadert.

Een ouder vindt het belangrijk dat kinderen boeken (in aangepaste vorm) zelf kunnen 'ontdekken', net zoals kinderen filmpjes op Youtube ontdekken. Een gebruiksvriendelijke, overzichtelijke en visuele website of app zou hier aan bijdragen. Ook benoemt één van de kinderen als idee dat het BPL-systeem bij zou kunnen houden wat een kind graag leest (qua type boek of qua thema) en op basis hiervan aanbevelingen zou kunnen doen.

Aangepaste leesvormen in de bibliotheek

Ten slotte spreken drie experts over wensen en eisen voor de toegankelijkheid van aangepaste leesvormen in de bibliotheken. Eén RT'er geeft aan dat het van groot belang is dat er niet enkel online aanbod is, maar dat kinderen ook naar bibliotheekpunten moeten kunnen waar zij kunnen bladeren door boeken en zich kunnen laten inspireren door het aanbod. Dit draagt bij aan het leesplezier. Daarnaast geeft zij aan dat het belangrijk is dat het online aanbod goed toegankelijk is, zoals nu

het geval is tijdens de Corona-crisis. In deze periode is veel online aanbod gratis opengesteld voor kinderen. Dit draagt tevens bij aan de bekendheid van het aanbod.

Over de presentatie van het aanbod in bibliotheken en het MLP lopen de meningen uiteen. Een aantal van de gesproken experts en enkele kinderen zelf geven aan dat het belangrijk is dat het MLP aanbod is geïntegreerd in het reguliere aanbod, zodat de kinderen geen stempel ervaren door naar een andere hoek van de bibliotheek te moeten. Anderen wijzen juist op het belang van het plakken van herkenbare stickers op de ruggen van aangepaste leesvormen, zodat het voor kinderen met dyslexie duidelijk is welke boeken voor hen geschikt zijn. Ook de wensen van de kinderen voor de presentatie en sortering variëren. Sommige kinderen geven aan het fijn te vinden als de boeken gesorteerd zouden zijn op AVI niveau, terwijl andere kinderen het fijner zouden vinden als de boeken nog duidelijker gesorteerd zouden zijn op thema. Een van de kinderen geeft aan dat het beter zou zijn als kinderen met dyslexie een langere uitleentermijn geboden zou kunnen worden. Door hun dyslexie hebben zij immers meer tijd nodig voor het lezen van een boek.

5 Samenvatting, conclusies & aanbevelingen

Het huidige onderzoek heeft getracht de vraag te beantwoorden welke vormen van (aangepast) lezen kinderen en jongeren met dyslexie prettig vinden, wat hen helpt en waarom. Om deze hoofdvraag te beantwoorden werden de volgende subvragen geformuleerd:

1. Wat is het feitelijke leesgedrag van de kinderen met dyslexie?
2. Wat is de perceptie van de kinderen met dyslexie op lezen?
3. Wat zijn de ervaringen van kinderen met dyslexie met het aanbod aan (aangepaste) leesvormen?
4. Hoe beoordelen kinderen met dyslexie het aanbod aan (aangepaste) leesvormen?
5. Welke wensen voor verbetering hebben de kinderen met dyslexie, voor zowel het aanbod als de wijze van aanbieden van aangepaste leesvormen?

In dit afsluitende hoofdstuk vatten we de belangrijkste conclusies op de verschillende subvragen samen en formuleren we, op basis van de door kinderen en experts gegeven reacties, de gewenste situatie, met enkele aanbevelingen.

5.1 Leesgedrag: plezier en bevorderen vaardigheden

Kinderen met dyslexie lezen om verschillend redenen. Aan de ene kant is er lezen voor het plezier: het genot van het beleven van verhalen of om meer te leren over een onderwerp. Aan de andere kant worden kinderen door begeleiders en docenten gestimuleerd om te lezen om hun leesvaardigheden te bevorderen. Leesplezier en leesvaardigheid hangen sterk samen. Het vergroten van de leesvaardigheid heeft een positieve invloed op het leesplezier. Het omgekeerde geldt echter ook: het vergroten van het leesplezier heeft een positieve invloed op de leesvaardigheid. Beide zijn dus belangrijk voor kinderen met dyslexie.

De kinderen met dyslexie krijgen op veel manieren hun leesmateriaal. Veelal spelen de ouders er een rol in om hen hieraan te helpen, met name wanneer het aangepast leesmateriaal betreft. Hierin schuilt volgens de gesproken experts een risico wanneer ouders zelf weinig gemotiveerd zijn om te lezen en dit bij hun kinderen te stimuleren. De meest toegankelijke plaats voor leesmateriaal is voor kinderen in zo'n geval de bibliotheek/mediatheek op school. Daarnaast kunnen openbare bibliotheken en digitale diensten zoals Bibliotheekservice Passend Lezen (BPL) een rol spelen bij het voorzien in leesmateriaal.

5.2 Perceptie op lezen

Veel kinderen met dyslexie lezen niet voor hun plezier. Doordat het hen veel moeite kost en ze bij dyslexiebegeleiding lezen als een verplichting ervaren, zijn ze weinig gemotiveerd om zelfstandig te lezen. Dit wil overigens niet zeggen dat ze geen interesse hebben in verhalen: een groot deel van de kinderen geeft juist aan graag met verhalen bezig te zijn en helemaal op te kunnen gaan in een verhaal. Gesproken- of luisterboeken, die alleen om het verhaal draaien en niet om het actief lezen, worden doorgaans dan ook zeer goed gewaardeerd door jeugdlezers met dyslexie. Daarnaast geven jeugdlezers met dyslexie ook vaak de voorkeur aan (fysieke) boeken met een opmaak die niet uit alleen veel tekst bestaat. Zo spreken reguliere boeken

met korte teksten en veel plaatjes (bijvoorbeeld over een specifiek onderwerp) hen meestal meer aan.

5.3 Huidig aanbod aangepaste leesvormen

Er zijn verschillende vormen van aangepast lezen beschikbaar voor lezers met dyslexie. Uit de gesprekken bleek dat experts en kinderen veelal een andere visie hadden tijdens het geven van hun antwoorden. Waar de experts vooral gericht waren op het nut van de aangepaste vormen voor de leesvaardigheid, waren de kinderen vooral gericht op de mate van leesplezier die ze aan de vorm ervaren. Het gebruik van de verschillende vormen en het nut voor zowel het leesplezier en de leesvaardigheid gaan soms met elkaar gepaard, maar lopen ook geregeld uiteen.

In de onderstaande tabel zijn de inzichten hierover samengevat in een beoordeling. Daarbij geven de symbolen de toegevoegde waarde voor het vergroten van het leesplezier en de leesvaardigheden weer:

++	zeer grote toegevoegde waarde
+	grote toegevoegde waarde
+/-	neutraal: afhankelijk van voorkeuren of gebruik
-	weinig toegevoegde waarde
--	geen toegevoegde waarde

Tabel 5.1 Beoordeling door experts en kinderen van verschillende vormen van aangepast lezen

	Leesplezier	Leesvaardigheden
Gesproken-/luisterboeken	++	+/-
Karaokeboeken	+/-	+
Samenlezen	+	++
Aangepast lettertype (dyslexieletter)	--	-
Aangepaste lettergrootte	+	+/-
E-books	+/-	++
Reguliere boeken met korte tekst en plaatjes	++	+
Stripboeken	++	+/-

Per leesvorm signaleren experts en kinderen de volgende voor- en nadelen:

- **Gesproken-/luisterboeken:** Kinderen vinden het fijn om naar de verhalen te luisteren, in plaats van ze met veel moeite zelf te lezen. Zo kunnen ze meer in het verhaal opgaan, wat bij draagt aan het leesplezier. Gesproken- of luisterboeken geven op deze manier veelal een positieve impuls aan de interesse in verhalen en lezen. Daarnaast dragen zij indirect bij aan de leesvaardigheid, doordat deze boeken de verhaalbeleving, woordenschat en woordherkenning en kennis van zinsbouw en grammatica bevorderen. Het luisteren is echter geen goede vervanging voor het daadwerkelijk zelf lezen.
- **Karaokeboeken:** Zowel kinderen als experts zijn het er over eens dat karaokeboeken een positieve invloed hebben op de leesvaardigheid, door de combinatie van zowel het horen als zien van woorden. De meningen van de kinderen over het leesplezier van karaokeboeken varieert sterk. Dit is niet in lijn met eerder onderzoek, waar karaokeboeken als zeer goed gewaardeerd naar voren kwam. Kinderen in huidig onderzoek geven aan dat het lezen en luisteren tegelijk als vervelend kan worden ervaren, zeker wanneer het gesproken verhaal sneller gaat dan ze zelf kunnen lezen, of wanneer ze een woord niet goed kunnen lezen en daardoor de draad kwijt raken.

- **Samenlezen:** Experts prijzen het speelse karakter van samenlezen, het geeft de kinderen bovendien rustmomenten tijdens het lezen, zonder dat het verhaal wordt onderbroken. De door ons gesproken kinderen zijn redelijk neutraal over deze leesvorm. Ze kennen het uit leesbegeleiding, maar het is geen vorm die ze in de dagelijkse praktijk toepassen.
- **Aangepast lettertype (dyslexieletter):** Speciale dyslexielettertypen worden door vrijwel alle gesproken experts en kinderen als niet prettig beoordeeld. Ze zouden niet bijdragen aan een prettigere leeservaring. Daarmee bevorderen dyslexieletters de leesvaardigheden slechts in beperkte mate.
- **Aangepaste lettergrootte:** Hoewel experts boeken met grote letters doorgaans niet gebruiken voor kinderen met dyslexie, worden deze wel redelijk goed door kinderen gewaardeerd. Wel zien de kinderen praktische problemen bij de grootletterboeken, het zijn namelijk grote pakken papier (specifiek de grootletterboeken (Jumboletter) van BPL) en het aanbod aan aantrekkelijke titels is klein.
- **E-books:** Enkele experts zijn enthousiast over E-books, vanwege de mogelijkheid om lettertypen en lettergroottes aan te passen. In de praktijk blijken de kinderen echter niet de voorkeur te geven aan E-books. De affiniteit met lezen van een digitaal scherm verschilt van lezer tot lezer. Vooral jongere lezers hebben er moeite mee dat ze bij een E-book niet goed met hun vinger over de pagina langs de woorden kunnen gaan omdat dan de digitale pagina verschuift of omslaat. Ook willen ouders soms de hoeveelheid 'schermtijd' (waaronder E-books) van hun kinderen beperken. Het lezen gaat dan ten koste van gamen of YouTube kijken. De jongere kinderen hebben mede daarom liever een fysiek boek.
- **Reguliere boeken met korte tekst en plaatjes:** Zowel experts als kinderen zijn enthousiast over deze vorm. Het stimuleert 'echt' lezen en de lezers ervaren niet de drempel van een grote hoeveelheid tekst op de pagina. Bovendien helpen de plaatjes bij het sneller interpreteren en begrijpen van wat er staat geschreven.
- **Stripboeken:** Vanwege het gebruik van plaatjes om het verhaal te ondersteunen, worden stripboeken door zowel experts als (vooral) de kinderen gewaardeerd. Sommige experts betwijfelen echter of het lezen van strips voldoende bijdraagt aan het verbeteren van leesvaardigheden. Stripboeken zijn vooral van groot belang voor het bevorderen van het leesplezier en hierdoor hebben ze indirect invloed op de leesvaardigheid.

Over het algemeen is iedereen tevreden over het aanbod aan verschillende vormen van aangepast lezen. De enige mogelijke toevoeging die experts noemden, is het eventueel toevoegen van (meer) spelelementen aan boeken, zodat ze daarmee een groep die niet graag leest meer aanspreken.

5.4 Toegankelijkheid van aanbod

Het aanbod aan aangepast leesmateriaal is steeds beter te vinden. Vooral de toevoeging van het Makkelijk Lezen Plein wordt door experts gewaardeerd. Wel kan er nog goed gekeken worden naar hoe het aanbod wordt geprofileerd. Sommige kinderen kunnen het als vervelend ervaren om boeken in een aparte afdeling van de bibliotheek te moeten zoeken. Dit zou stigmatiserend werken. Daarnaast wordt opgemerkt dat leraren en ouders niet altijd voldoende overzicht hebben van het aanbod aan aangepast leesmateriaal. Ook is het aanbod in winkels vaak lastig te vinden.

Met de toegankelijkheid van het aanbod via BPL hebben experts en de jeugdleden zelf wisselende ervaringen. Niet iedereen is bekend met de dienst. Degenen die BPL wel

actief gebruiken merken vaak op dat de gebruiksvriendelijkheid van de site niet optimaal is:

- De site is niet aantrekkelijk vormgegeven voor mensen met dyslexie: er is veel tekst en er zijn weinig plaatjes.
- De zoekfuncties zijn niet handig: er moet zeer specifiek naar iets worden gezocht, en type- of spelfouten worden niet altijd herkend.

5.5 Gewenste situatie en aanbevelingen

De door experts en kinderen aangegeven gewenste situatie hebben we in deze paragraaf direct gekoppeld aan enkele aanbevelingen.

Experts en kinderen geven aan dat er voldoende (aangepaste) leesvormen zijn die aansluiten bij de (verschillende) behoeften van kinderen met dyslexie. De verbeterpunten zijn er vooral in het inhoudelijke aanbod:

- Boeken in aangepaste/aansprekende leesvormen die inhoudelijk aansluiten bij kinderen met dyslexie, van alle verschillende leeftijden.
- Uitbreiding en verbreding van titels, met name van de populaire boekenreeksen.
- Boeken voor oudere kinderen met een laag leesniveau (Bijv. AVI-3/4) die inhoudelijk aansprekend zijn voor hun leeftijd.

Het aanbod aan deze boeken zou ook in reguliere boekwinkels kunnen worden uitgebreid.

Het is uit het onderzoek niet duidelijk in hoeverre het gemis aan bepaalde titels of reeksen in aangepaste vormen daadwerkelijk niet beschikbaar zijn, of dat ze alleen moeilijk worden gevonden. Op het eerste oog lijkt het aanbod bij BPL namelijk vrij uitgebreid. Daarom formuleren wij de volgende aanbevelingen voor BPL, op basis van ons onderzoek:

- Er kan een gebruikersonderzoek (of klanttevredenheidsonderzoek) worden uitgevoerd. Hieruit zou kunnen blijken waarom leden van BPL met dyslexie relatief weinig lenen en in hoeverre er bepaalde titels of reeksen worden gemist.
- Indien het aanbod er bij BPL wel is, kan BPL ook in het algemeen meer naamsbekendheid creëren bij ouders, scholen, leesconsulenten en RT'ers. Zo worden meer (potentiële) gebruikers erop gewezen dat het aanbod dat ze elders missen wel al beschikbaar is. Daarbij is het ook belangrijk dat de inschrijving laagdrempelig is, zodat iedereen dit zelfstandig kan doen.
- Ook wanneer het gewenste aanbod wel al bij BPL aanwezig is, kunnen de opmaak en zoekfuncties worden verbeterd om meer te stimuleren om van de ene titel naar de andere door te klikken en zo meer boeken te ontdekken. Daarbij is het behulpzaam als er met grotere letters, minder tekst, meer overzicht en meer plaatjes wordt gewerkt.
- Op basis van de wensen van gebruikers kan de collectie aan boeken voor een oudere doelgroep met een laag leesniveau worden uitgebreid, dit geldt wellicht ook voor boeken in jumboletter.

Naast deze aanbevelingen specifiek gericht op BPL, is het van belang dat de verschillende vormen van aangepast lezen in het algemeen meer onder de aandacht worden gebracht van scholen, ouders en kinderen. Zij hebben op dit moment veelal nog te beperkte kennis van de mogelijkheden. Hier kan wellicht de KB een rol in spelen.

Ook is er een verbetering mogelijk in de profilering van het aanbod via het Makkelijk Lezen Plein in bibliotheken. Door het aanbod aan aangepaste leesvormen bij elkaar te plaatsen is het gemakkelijk te vinden, maar kunnen kinderen en jongeren schaamte ervaren om hun boeken in een aparte afdeling te zoeken. Er zou gekeken kunnen worden om de boeken (voorzien van een aparte aanduiding) ook tussen het reguliere aanbod te plaatsen. Zo hebben lezers met dyslexie meerdere plekken waar ze voor hen geschikt aanbod kunnen vinden op een wijze die bij hen past.

Bijlagen

Bijlage 1 Respondenten

Experts

Rol expert	Achtergrondinformatie dyslexiekennis
Algemeen deskundige	Leerkracht-experts op het gebied van Taal en Lezen, onderzoeker en ontwikkelaar van trainingen over leesmethoden.
Algemeen deskundige	Dyslexiespecialist en interim IB'er. Is eerder leerkracht en RT'er geweest in het basisonderwijs en speciaal onderwijs.
Leerkracht basisonderwijs	Naast leerkracht ook bibliotheekbegeleider en moeder van een zoon met dyslexie.
Dyslexiebegeleider middelbare school	Naast dyslexiebegeleider ook moeder van een zoon met dyslexie.
Remedial teacher	Naast RT'er ook leespecialist op het speciaal onderwijs en speciaal basisonderwijs.
Remedial teacher	Naar RT'er ook docent die kinderen en volwassenen begeleidt en (bij)les geeft.
Remedial teacher	Werkt als RT'er veel met kinderen met Ernstige Enkelvoudige Dyslexie (EED). Hiervoor gewerkt als leerkracht en zorgmedewerker op scholen.
Leesconsulent	Jeugdspecialist en coördinator van team Educatie in een bibliotheek. Daarnaast oprichter van een bureau om leesplezier te vergroten bij niet-gemotiveerde lezers (door o.a. dyslexie).
Leesconsulent	Biedt als leesconsulente ondersteuning op het gebied van leesbevordering, literatuur en mediawijsheid. Eerder is ze coördinator geweest van de pilot Leesplezier voor kinderen met leesproblemen.
Leesconsulent	Ondersteunt als lees -en mediaconsulente kinderen met dyslexie en zwak lezende kinderen op onder andere het speciaal basisonderwijs.

Kinderen

kind	geslacht	Leeftijd	klas	Plaats school	Lid van BPL
1	jongen	8	groep 4	Someren Eind	ja
2	jongen	9	Groep 6	Oegstgeest	Nee
3	meisje	10	Groep 7	Baarle-Nassau	Nee
4	jongen	10	Groep 5	Baarle-Hertog	Nee
5	jongen	10	Groep 6	Apeldoorn	Nee
6	meisje	10	Groep 6	Hoogwoud	ja
7	jongen	10	Groep 6	Oosterhesselen	ja
8	meisje	11	Groep 8	Etten-leur	Nee
9	jongen	11	Groep 8	Leiden	Ja
10	meisje	11	Groep 7	Berkel en Rodenrijs	Nee
11	meisje	11	Groep 7	Engelen	Nee
12	meisje	11	Groep 8	Loosduinen	Ja
13	meisje	11	Groep 7	Driehuis	ja
14	jongen	11	Groep 7	Apeldoorn	ja
15	meisje	12	Groep 8	Loon op Zand	Nee
16	jongen	12	groep 8	Utrecht	ja
17	meisje	12	Brugjaar (schakeljaar)	Dieren	Ja
18	jongen	13	1e VMBO-T / HAVO	Engelen	Ja
19	meisje	14	1e TVWO	Harderwijk	Ja
20	meisje	17	5e VWO (5e ASO)	Beveren (BE)	Ja

Bijlage 2 **Onderzoek ledenbestand BPL**

Onderzoek door BPL zelf in opdracht van de KB.

Vooronderzoek ten behoeve van Dyslexie-onderzoek, in opdracht van de KB.

Gezien het onderzoek gericht is op de verdeling van klanten met dyslexie en hun leengedrag, wordt alle data van klanten die *niét de leesbeperking "dyslexie" hebben buiten beschouwing gelaten.*

Gebruikte klantdata*: status per 01-01-2020

Gebruikte uitleendata*: 01-01-2019 / 31-12-2019

*Dataset bevat enkel data van klanten met leesbeperking "dyslexie" en hun uitleningen.

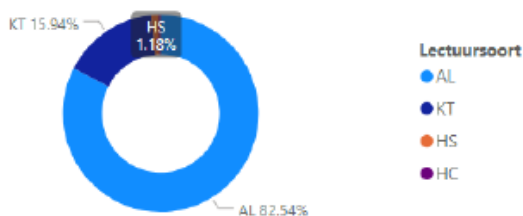
1.1 Numerieke data per 1 januari 2020

- BPL telt 23.515 klanten met dyslexie.
- Deze groep dyslecten heeft in 2019 samen 139.513 uitleningen gedaan.
- De 139.513 uitleningen zijn gedaan door 10.982 verschillende leners.
- Dat houdt in dat 12.533 klanten met dyslexie niets hebben geleend.

1.2 Verdeling uitleningen

Naar lectorsoort:

- Algemene Lectuur: 115.153 (82.54%)
- Kranten en Tijdschriften: 22.244 (15.94%)
- Hoorspelen: 1.648 (1.18%)
- Hoorcolleges: 468 (0.34%)

Figuur 1 Verdeling uitleningen naar Lectorsoort

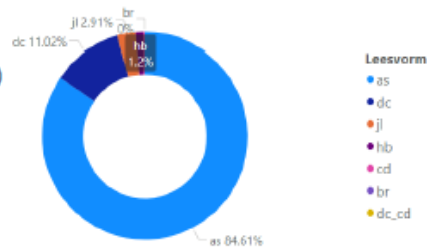

Bibliotheekservice

Passend Lezen

Naar leesvorm:

- Streaming (as): 118.037 (84.61%)
- Daisy (dc/cd): 15.746 (11.02%)
- Jumboletter (jl): 4.055 (2.91%)
- Karaokelezen (hb): 1.670 (1.2%)
- Braille (br): 5 (0%)

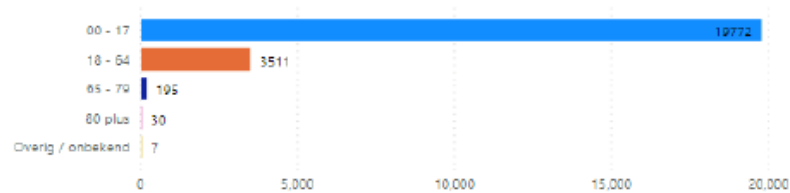
Figuur 2 Verdeling uitleningen naar Leesvorm

1.3 Leengedrag naar leeftijdsgroep en lengte lidmaatschap

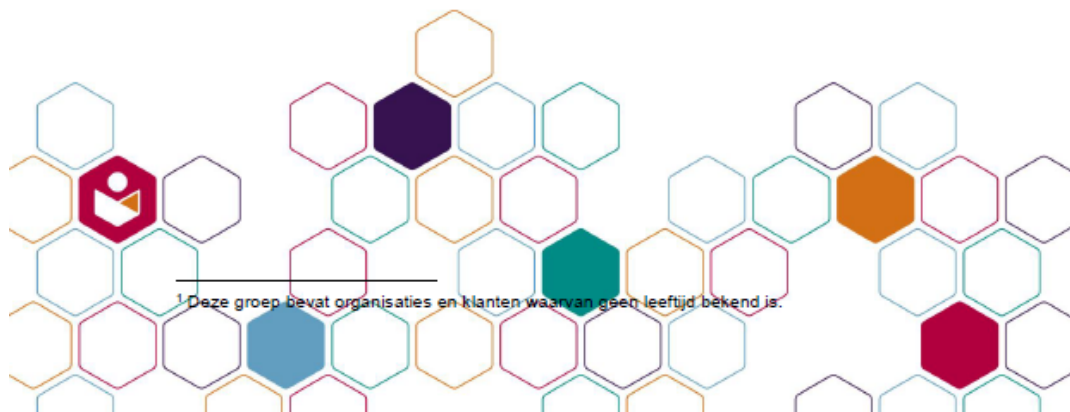
Verdeling leeftijdsgroepen:

BPL verdeelt haar klanten in de volgende leeftijdsgroepen; "0 – 17", "18 – 64", "65 – 79", "80 en ouder" en "Overig / onbekend"¹.

Met 19.772 klanten (84.08%) is de leeftijdsgroep "0 – 17" verreweg de grootste, gevolgd door de groep "18 – 64" die met 3.511 klanten (14.93%) zo'n 5.5 maal kleiner is.

Figuur 3 Verdeling klanten per leeftijdsgroep

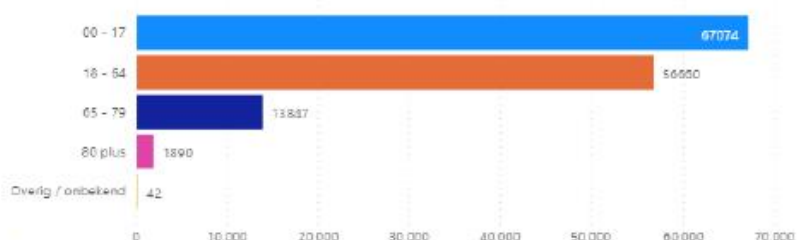

Bibliotheekservice

Passend Lezen

In figuur 4 zien we dat groep "00-17" met 67.074 uitleningen verantwoordelijk is voor zo'n 48% van alle uitleningen. Gevolgd door groep "18-64" welke met 56.660 uitleningen 40,6% van het totaal voor haar rekening neemt.

Figuur 4 Verdeling uitleningen per leeftijdsgroep

Echter, gezien de grootte van de groepen, wil dit niet zeggen dat de klanten uit de leeftijdsgroep "00-17" gemiddeld gezien het meeste lezen.

In onderstaande tabel zien we juist dat de groep met hoogste aantal uitleningen, "00-17", gemiddeld gezien de minste uitleningen per klant heeft. Daarentegen lenen de kleinere leeftijdsgroepen "65-79" en "80plus" significant meer per klant.

Verder kunnen we uit onderstaande tabel opmaken dat er geen significant verschil in het uitleengemiddelde zit bij de klanten die tussen de 0 en 8 jaar lid zijn.

Leeftijdsgroep	Gemiddeld aantal uitleningen per klant	Lengte lidmaatschap	Gemiddeld aantal uitleningen per klant
00-17	3,39	0-1 jaar lid	4,21
18-64	16,14	1-2 jaar lid	4,47
65-79	71,01	2-4 jaar lid	5,49
80 plus	63	4-8 jaar lid	5,2
Overig / Onbekend	6	8 plus jaar lid	28,7

Figuur 5 Gemiddeld aantal uitleningen per leeftijdsgroep en lengte lidmaatschap

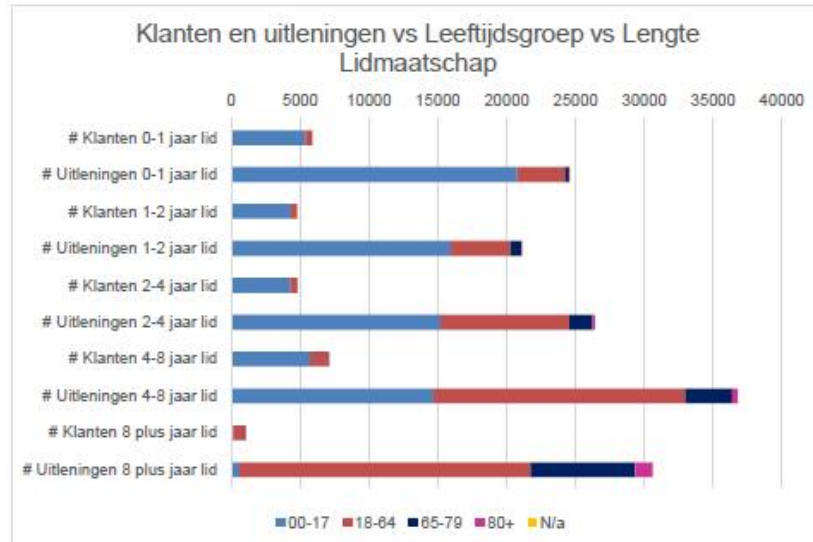

Bibliotheekservice

Passend Lezen

Om een duidelijker beeld te krijgen wat de grootte van de leeftijdsgroepen zijn hebben we in figuur 6 de klanten en uitleningen onderverdeeld naar de lengte van het lidmaatschap. De onderliggende data voor dit figuur is terug te vinden in de appendix.

Figuur 6 Telling klanten/uitleningen naar leeftijdsgroep. Geordend naar lengte lidmaatschap

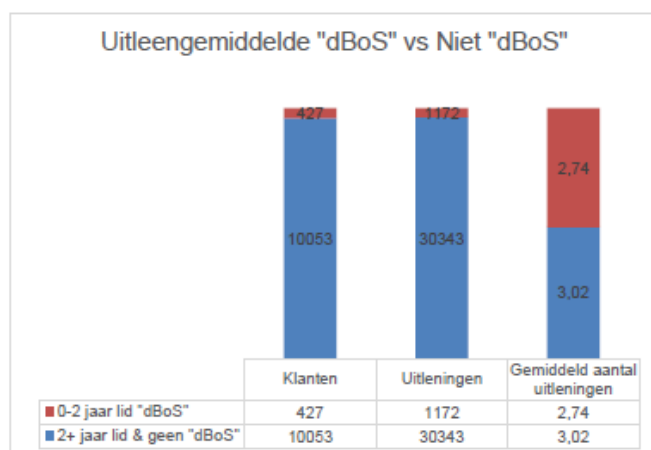

1.4 Aanmeldredren "Bibliotheek op School"

In ons klantenbestand zijn er 543 dyslectische klanten die hebben aangegeven dat zij via "De Bibliotheek op School" bij BPL terecht zijn gekomen. Samen hebben zij voor 1429 uitleningen gezorgd. Dat houdt in dat een klant die binnen is gekomen via de "Bibliotheek op School" gemiddeld 2.63 uitleningen heeft gedaan.

Lenen de kinderen die via dBoS binnen zijn gekomen meer dan de kinderen die al lang lid zijn?

Om bovenstaande vraag zo goed mogelijk te beantwoorden berekenen we nogmaals de gemiddeldes voor de klanten die in de groep "00-17" vallen, waarbij "grootste categorie lengte lidmaatschap" wordt afgezet tegen "overige categorieën lengte lidmaatschap". 89% van de kinderen met aanmeldredren "dBoS" valt in de "Lengte lidmaatschap" categorie "0-1 jaar lid" of "1-2 jaar lid". Daarom zullen we het leengemiddelde van deze groep vergelijken met het leengemiddelde van de kinderen die 4 jaar of langer lid zijn en niet aanmeldredren "dBoS" hebben.

Hieruit trekken we de conclusie dat kinderen die via "dBoS" bij BPL zijn aangemeld (gem. 2.74 uitleningen per klant) niet meer lenen dan de overige kinderen die langer lid zijn en een andere aanmeldredren hebben (gem. 3.02).

Bibliotheekservice

Passend Lezen

1.5 Bevindingen en conclusies

BPL heeft 23.515 klanten met de leesbeperking *dyslexie*. Dit staat gelijk aan 50.7% van het totale aantal klanten en daarmee is deze groep de grootste wanneer we onderverdelen naar leesbeperking. Opvallend is dat slechts 46.7% van deze groep een uitlening heeft gedaan in 2019.

82% van de uitleningen hadden lectorsoort "Algemene lectuur", gevolgd door "Kranten en Tijdschriften" met 16% van alle uitleningen.

Wanneer we naar de verdeling naar *leesvorm* kijken valt direct op dat streaming de favoriete leesvorm. Ook al zijn producten in de leesvormen "jumboletter" en "karaokelezen" niet uitsluitend voor klanten met dyslexie te bestellen, zijn deze in eerste instantie wel voor deze doelgroep bedoeld. Daarom is het opvallend dat slechts 4.1% van alle uitleningen de leesvorm "jumboletter" of "karaokelezen" heeft.

De *leeftijdsgroep* "00-17" is met 19.772 klanten de grootste groep wanneer we de klanten onderverdeling naar leeftijd. Ook is deze groep verantwoordelijk voor de meeste uitleningen. Echter valt het op dat deze groep gemiddeld gezien per klant slechts 3.39 boeken leent, terwijl de overige groepen gemiddeld significant meer lenen (resp. gem: "18-64": 16.14, "65-79": 71.01 en "80 plus": 63 uitleningen per klant)

Het gemiddeld aantal uitleningen van klanten die tussen de 0 en 8 jaar lid zijn verschilt minimaal. Pas wanneer klanten 8 jaar of langer lid zijn, zien we dat klanten gemiddeld significant meer uitleningen doen. Een reden hiervoor kan zijn dat deze klanten, die vrijwel allemaal ouder dan 18 jaar zijn en dus contributie moeten betalen, bewust lid zijn geworden/gebleven bij BPL omdat zij graag lezen.

Klanten met de aanmeldreden "De Bibliotheek op School" zijn niet geneigd om meer te lenen dan klanten met overige aanmeldredenen. Gemiddeld lenen klanten met aanmeldreden "dBoS" 2.74 boeken, tegenover 3.02 boeken door klanten met een andere aanmeldreden.

Is er een verband te leggen tussen leengedrag, leeftijd en/of lengte lidmaatschap?

Vanwege het grote aantal klanten met 0 uitleningen is het zeer lastig om hier een accuraat antwoord op te geven. Ook bevat de dataset uitschieters welke ervoor kunnen zorgen dat verbanden scheef worden getrokken. Passend Lezen is bezig met hervormingen in de database om in de toekomst beter antwoord te kunnen geven op dit soort vragen.

Bibliotheekservice

Passend Lezen

Om toch te pogen de vraag te beantwoorden hebben we twee correlatie matrices geplot. Een matrix voor de continue variabelen (Pearson methode) 'age' en 'aantal uitleningen'. En een matrix voor de categorische variabelen (Spearman methode) 'leeftijdsgroep' en 'maanden lid cat'.

Correlatie tussen leeftijdsgroep en het lengte lidmaatschap:

	Maanden lid cat	Leeftijdsgroep
Maanden lid cat	1.000000	0.424399
Leeftijdsgroep	0.424399	1.000000

Figuur 7 Correlatiematrix Leeftijdsgroep vs. Lengte lidmaatschap

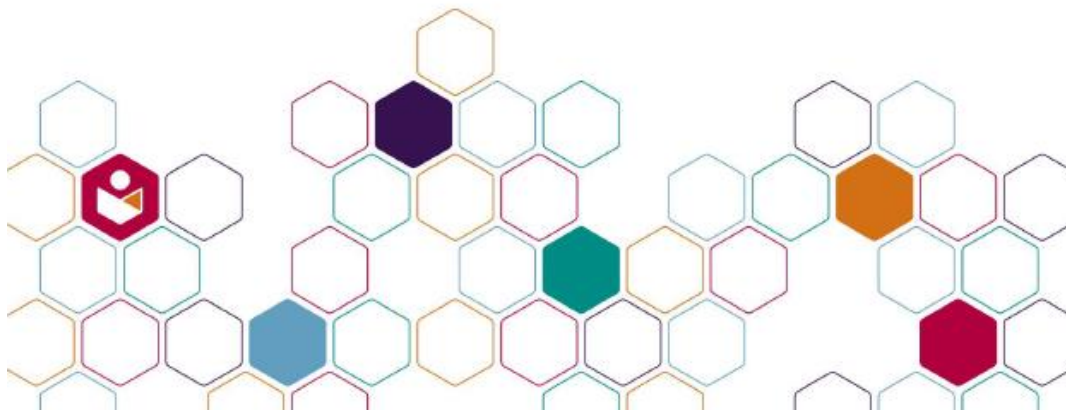
Uit figuur 7 maken we op dat er een lage positieve correlatie (0.42) is tussen de leeftijdsgroep waarin de klant zich bevindt en de lengte van het lidmaatschap.

Correlatie tussen leeftijd en het aantal uitleningen:

	age	Aantal uitleningen
age	1.000000	0.583199
Aantal uitleningen	0.583199	1.000000

Figuur 8 Correlatiematrix heatmap Age vs. Aantal uitleningen

Uit figuur 8 maken we op dat er een middelmatige positieve correlatie (0.58) is tussen de leeftijd en het aantal uitleningen.

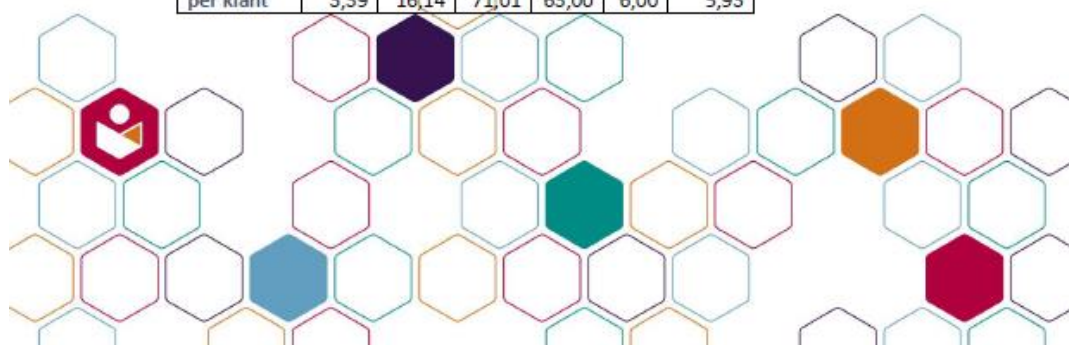
Bibliotheekservice

Passend Lezen

• Appendix

Onderliggende data voor figuur 6

	00-17	18-64	65-79	80+	N/a	Totaal
# Klanten 0-1 jaar lid	5361	453	16	3	4	5837
# Uitleningen 0-1 jaar lid	20742	3497	278	45	21	24583
# Klanten 1-2 jaar lid	4307	407	10	1	1	4726
# Uitleningen 1-2 jaar lid	15927	4330	823	17	7	21104
# Klanten 2-4 jaar lid	4267	513	20	5	1	4806
# Uitleningen 2-4 jaar lid	15186	9359	1718	137	0	26400
# Klanten 4-8 jaar lid	5718	1301	55	5	0	7079
# Uitleningen 4-8 jaar lid	14661	18313	3405	423	0	36802
# Klanten 8 plus jaar lid	119	837	94	16	1	1067
# Uitleningen 8 plus jaar lid	558	21161	7623	1268	14	30624
Aantal klanten	19772	3511	195	30	7	23515
Aantal uitleningen	67074	56660	13847	1890	42	139513
Gemiddeld aantal uitleningen per klant	3,39	16,14	71,01	63,00	6,00	5,93

Bijlage 3 **Overzicht (aangepaste) leesvormen²³**

NB: onderstreepte/blauwe titels zijn links naar de betreffende website.

Luisteren

	Uitgever / aanbieder	Doelgroep	Omschrijving / Bijzonderheden
Superboek Audiolezen	BPL	Collectie speciaal voor kinderen met een leesbeperking	Binnen Superboek zijn via streaming of Daisyrom ruim 16.000 titels beschikbaar geschikt voor kinderen in de leeftijd van nul tot 15+.
Daisyroms	Openbare bibliotheek	Iedereen met een leesbeperking	Een beperkt aantal titels beschikbaar. Je kunt navigeren naar pagina's, hoofdstukken en rubrieken alsook de afspeelsnelheid regelen.
Luisterboek op cd	Diverse uitgevers, te leen bij openbare bibliotheek	Iedereen die het fijn vindt om te luisteren naar verhalen	Verhaal wordt voorgelezen door een professionele (stem)acteur. Je kunt alleen navigeren per hoofdstuk.
Online Bibliotheek-app	Onlinebibliotheek.nl als onderdeel van Openbare bibliotheek	Iedereen die het fijn vindt om te luisteren naar verhalen	De collectie bestaat uit 3.100 luisterboeken.

Luisteren & Lezen

	Uitgever / aanbieder	Doelgroep	Omschrijving / Bijzonderheden
<u>Superboek karaoke-lezen</u>	BPL	Kinderen met een leesbeperking	Binnen Superboek zijn momenteel bijna 300 titels als karaokeboek beschikbaar. Naast een meelopend karaokebalkje kan de voorleessnelheid en lettergrootte worden aangepast.
<u>Yoleo</u>	Dedicon, beschikbaar voor jeugdbibliotheek-leden	Alle kinderen van 8 tot 12 jaar	Circa 85 titels beschikbaar. Yoleo bevat een spelelement: met het lezen van de hybride boeken kunnen lezers punten verdienen.

²³ Op basis van: Knuttel, E. en Wesseling, D. (2020) Overzicht materialen voor kinderen met leesproblemen (2020). In opdracht van de KB. Enkele aanvullingen op basis van eigen deskresearch.

Meeluisterboeken	Uitgeverij Bontekoe, te leen bij openbare bibliotheek	Kinderen met een leesbeperking	Een fysiek boek met een meeluistercode. Het boek is volgens de intervalmethode ²⁴ ingesproken zodat het technisch lezen kan worden geoefend.
Hyboek	Uitgeverij Bontekoe, lidmaatschap via scholen	Alle kinderen die leren lezen, maar vooral voor diegene waar de leesontwikkeling dreigt te stagneren	Een collectie van circa 250 hybride boeken die met de intervalmethode zijn ingesproken. Naast een meelopend karaokebalkje kan de voorleessnelheid en lettergrootte worden aangepast.

Samen Lezen

	Uitgever / aanbieder	Doelgroep	Omschrijving / Bijzonderheden
Toneellezen	Uitgeverij Zwijsen, te leen bij openbare bibliotheek	Alle lezers van groep 3 t/m groep 8	Twee lezers (of meer) nemen de rol van een personage in het boek op zich en lezen de teksten hardop voor. De boeken bevatten voornamelijk dialogen, zodat de lezers elkaar steeds afwisselen.
Theaterlezen	De Inktvis, te leen bij openbare bibliotheek	Alle lezers van 6 t/m 13 jaar	Vergelijkbaar met toneellezen, met als verschil dat de boeken verhalen, weetjes, versjes en moppen bundelen.
Samenleesboeken / Samenlezers	Delubas / Uitgeverij Zwijsen, te leen bij openbare bibliotheek	Alle lezers van groep 3 t/m groep 8 / Alle lezers van 6 t/m 9 jaar	In een Samenleesboek is de tekst van het doorlopende verhaal geschreven op twee verschillende en elkaar afwisselende AVI-niveaus. Twee lezers lezen samen in één boek: de beginnende lezer leest de tekst op het lagere AVI-niveau en de meer ervaren lezer leest de tekst op het hogere AVI-niveau.

²⁴ Dit betekent dat het leestempo van een gemiddelde lezer van een bepaald AVI-niveau wordt aangehouden. Daarmee ligt het voorleestempo lager dan bij luisterboeken.

Aangepast leesniveau en/of vormgeving

	Uitgever / aanbieder	Doelgroep	Omschrijving / Bijzonderheden
<u>Superboek Jumbo</u>	BPL	Kinderen met een leesbeperking	Originele kinderboeken omgezet naar een groter lettertype (24) in zwart-wit print op A4-formaat. De regelafstand is groter en vormgeving is bewust rustig gehouden. Een aantal boeken is geïllustreerd.
Geronimo Stilton Makkelijk Lezen	De Wakkere Muis, te leen bij openbare bibliotheek	Zwakke lezers in de leeftijd van 7 t/m 12 jaar	Originele Geronimo Stilton boeken aantrekkelijker gemaakt door meer plaatjes toe te voegen, een grappige en ruimere opmaak en aanduiding van AVI-niveau.
Zoeklicht Dyslexie Toptitels	Uitgeverij Zwijsen, te leen bij openbare bibliotheek	Lezers in de leeftijd van 9 t/m 12 jaar met dyslexie en/of die niet graag/makkelijk uit zichzelf lezen	Bestaande 'toptitels' herschreven en toegankelijk gemaakt m.b.t. AVI en vormgeving voor lezers met dyslexie.
Makkelijk lezen met Disney	Uitgeverij Zwijsen, te leen bij openbare bibliotheek	Lezers in de leeftijd van 7 t/m 12 jaar	Twaalf Disney-klassiekers omgezet naar ruime opmaak en relatief lager leestechisch niveau.

Digitaal kijken & lezen

	Uitgever / aanbieder	Doelgroep	Omschrijving / Bijzonderheden
E-books	Divers, te leen bij openbare online bibliotheek	Divers, met speciale collectie voor lezers in de leeftijd van 0 tot 15-plus	De gebruiker kan het lettertype, lettergrootte en regelafstand naar eigen inzicht aanpassen.
<u>Booqeess</u> ²⁵	Lexima	Lezers in de leeftijd van 0 tot 14 jaar	Biedt 1.700 e-books (waaronder e-books met dyslexielettertype) en tools voor leesbevordering
<u>Leesplaneet</u>	Lexima	Alle lezers van groep 3 t/m groep 8	Gaat verder dan enkel het bieden van e-books, en biedt bijvoorbeeld ook tools voor leestempo, leestechiek en activiteiten voor, tijdens en na het lezen.

²⁵ In april 2020 vernieuwd tot www.boekies.nl

<u>Yoleo</u>	Dedicon, beschikbaar voor jeugdbibliotheek-leden	Alle kinderen van 8 tot 12 jaar	Met het lezen van de hybride boeken verdienen lezers punten om hun digitale kamer mee te pimpen en games beschikbaar te maken.
<u>AV plus</u>	Corona	Lezers in de leeftijd van 4 tot 7 jaar	Een reeks informatieve samenleesboeken verrijkt met filmpjes, activiteitenbladen, weblinks en quizjes die aansluiten bij het onderwerp.

Boeken speciaal ontwikkeld voor jeugdlezers met dyslexie of andere leesproblemen

	Uitgever / aanbieder	Doelgroep	Omschrijving / Bijzonderheden
<u>Tijgerlezen</u>	Querido, te leen bij openbare bibliotheek	Lezers van groep 3 t/m groep 6	Reeks met nadruk op humor en spanning en variatie in moeilijkheidsgraad.
<u>Zoeklicht Dyslexie</u>	Zwijsen, te leen bij openbare bibliotheek	Kinderen in de leeftijd van 7 tot 9 jaar en van 8 tot 12 jaar met dyslexie of die niet gemakkelijk uit zichzelf een boek pakken	Serie dunne spannende, grappige boekjes met overzichtelijke vormgeving.
<u>Boemerang</u>	Uitgeverij Maretak, te leen bij openbare bibliotheek	Lezers in de leeftijd van 8 t/m 12 jaar	Boeken die eenvoudiger zijn qua leestehniek, maar niet kinderachtig zijn. De boeken zijn niet te dik, overzichtelijk en royaal vormgegeven.
Zelf lezen over Lang geleden...	Van Holkema en Warendorf (Unieboek), te leen bij openbare bibliotheek	Lezers in de leeftijd van 6 t/m 10 jaar	Eenvoudige eerste leesboekjes rondom historische figuren. Door de onderwerpskeuze ook geschikt voor hogere leeftijd dan het AVI-niveau.
<u>AVI-kanjers</u>	Zwijsen, te leen bij openbare bibliotheek	Lezers in de leeftijd van 6 t/m 9 jaar	Bundels met los van elkaar te lezen korte, afgeronde verhalen. Door fotografie en gecombineerde illustratietechnieken geen kinderachtig uiterlijk.
<u>Robot Oorlog</u>	Books2Download, te leen bij openbare bibliotheek	Kinderen vanaf 10 jaar die niet gemakkelijk uit zichzelf een boek pakken	Een serie spannende toegankelijk geschreven boeken voor lezers die meer van gamen dan van lezen houden. Via robotoorlog.nl aangevuld

			met extra's en trailers per boek.
Spannend!	Delubas, te leen bij openbare bibliotheek	Lezers van groep 5 t/m groep 8	Spannende, dunne en makkelijk maar niet kinderachtig geschreven boekjes, met visuele ondersteuning door de vele plaatjes.
Piraatjes	Bontekoe, te leen bij openbare bibliotheek	Zwakker lezers in de leeftijd van 8 t/m 12 jaar	De verhalen zijn spannend en met vaart geschreven in een leestechisch aangepast niveau zodat het makkelijk leest. Ook als meeluisterboek verkrijgbaar.

Informatieve boeken, stripboeken, tijdschriften en kranten

INFORMATIEVE BOEKEN	Uitgever / aanbieder	Doelgroep	Omschrijving / Bijzonderheden
Zoeklicht Dyslexie Info	Zwijsen, te leen bij openbare bibliotheek	Lezers in de leeftijd van 8 t/m 12 jaar	Serie informatieve boeken, makkelijk te lezen door het lage AVI en de toegankelijke bladspiegel. Met foto's, stripjes en uitvouwpagina's voor extra informatie en ondersteuning.
Skoop	Delubas, te leen bij openbare bibliotheek	Lezers in groep 5 t/m groep 8	Serie informatieve boeken over zeer uiteenlopende onderwerpen. Veel foto's, ruime opmaak, makkelijk geschreven zonder moeilijke woorden.
Wist je dat?	Zwijsen, te leen bij openbare bibliotheek	Lezers in de leeftijd van 7 t/m 12 jaar	Serie informatieboeken over dieren overzichtelijk en toegankelijk vormgegeven in stripvorm met weetjes, feitjes en grapjes.

STRIPBOEKEN	Uitgever / aanbieder	Doelgroep	Omschrijving / Bijzonderheden
Kijk en Lees	Kijk en Lees, te leen bij openbare bibliotheek	Lezers in de leeftijd van 6 t/m 12 jaar	Stripboeken met per deel een aantal afgeronde, los van elkaar te lezen verhaaltjes. Toegankelijke boeken, waarbij het beeld een sterke ondersteuning biedt bij het lezen.

Donald Duck Junior en Ducklexie	Donald Duck (Disney), vaak te leen bij openbare bibliotheek	Lezers in de leeftijd van 6 t/m 10 jaar	Donald Duck Junior heeft grote letters en overzichtelijke bladzijden met korte verhalen, strips, raadsels, puzzels, spelletjes en knutselideeën. Ook is er een speciale uitgave voor dyslectische lezers.
--	---	---	---

KRANTEN & TIJDSCHRIFTEN	Uitgever / aanbieder	Doelgroep	Omschrijving / Bijzonderheden
Kindertijdschrift	Divers, vaak ook te leen bij openbare bibliotheek	Lezers in de leeftijd van 7 t/m 12 jaar	Er zijn diverse kinderbladen beschikbaar; bladen die periodiek uitkomen en diverse soorten artikelen (strips, verhalen, informatie etc.) over bijvoorbeeld een specifiek onderwerp bundelen.
<u>Kidsweek</u>	Sijthoff media, vaak ook te leen bij openbare bibliotheek	Lezers in de leeftijd van 7 t/m 12 jaar	Kidsweek is een weekkrant voor kinderen met nieuws uit binnen- en buitenland, sport- en dierennieuws, weetjes, puzzels, moppen en prijsvragen.

